КХЕТОРАН КЕХАТ

Лелаш долчу нормативан-бакъонан документашца догIуш, нохчийн мотт (оьрсийн мотт а санна) Нохчийн Республикин пачхьалкхан меттан статус йолуш бу (2007 шеран 25 апрелан N 16-РЗ йолу «Нохчийн Республикин меттанийн хьокъехь» Нохчийн Республикин закон (06.03.2020 ш. N 13-РЗ ред.). Иза нохчийн халкъан оьздангаллин коьрта хьал а ду, дешаран хьукматашкахь дешаран предмет санна хьоьхуш а бу.

«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан белхан программа (кхидIа Программа) кхолларан бух бу хIара нормативийн-бакъонийн документаш:

- Россин Федерацин конституци (26 статья);
- 2012 шеран 29-чу декабран №273-Ф3 йолу «Россин Федерацин дешаран хьокъехь» Федеральни закон (5, 8, 12, 14 ст.) (02.07.2021 ш. ред.);
- 1991 ш. 25 октябран № 1807-1 йолу «Россин Федерацин халкъийн меттанех» Федеральни закон (2, 6, 9, 10 ст.) (11.06.2021 ш. ред.);
- Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан дешаран стандарт, Россин Федерацин серлонан Министерсвос 2021 ш. 31 майхь № 286 йолу омранца чIагIдина долу;
- Кхетош-кхиоран герггара программа (къобалйина йукъарчу дешаран федеральни дешаран-методикин цхьаьнакхетараллин сацамца (02. 06. 2020 ш. № 2/20 йолу протокол);
- Россин Федерацин къаьмнийн ненан мотт хьехаран концепци (Россин Федерацин серлонан Министерсвон коллегехь чIагIйина 2019.10.01);
- Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран коьртачу дешаран герггара программа (къобалйина йукъарчу дешаран федеральни дешаран-методикин цхьаьнакхетараллин сацамца (18.03.2022 ш. № 1/22 йолу протокол);
- 2003 шеран 23 мартан Нохчийн Республикин конституци (09.01.2022 ш. хийцамашца);
- 2007 шеран 25 апрелан N 16-РЗ йолу «Нохчийн Республикин меттанийн хьокъехь» Нохчийн Республикин закон (06.03.2020 ш. N 13-РЗ ред.);
- 2014 шеран 30 октябран N 37-РЗ йолу «Нохчийн Республикин дешаран хьокъехь» Нохчийн Республикин закон (06.03.2020 N 13-РЗ ред.);
- 2020 ш. 17 августан № 180 йолчу «Нохчийн Республикин дешар кхиор» Нохчийн Республикин пачхьалкхан программина хийцамаш йукъабалоран хьокъехь» Нохчийн Республикин Правительствон Постановлени (2022.03.17 бинчу хийцамашца);
- Нохчийн Республикин тIекхуьу чкъор син-оьздангаллин кхетош-кхиоран а, кхиаран а йукъара концепци (тIечIагIйина Нохчийн Республикин Куьйгалхочо 14.02.2013 ш.);

- Нохчийн меттан нийсайаздаран коьртачу бакъонийн гулар тIечIагIйарх №83 йолу Указ (тIечIагIдина Нохчийн Республикин Куьйгалхочо 2020 шеран апрелан 29-чу дийнахь)
- Нохчийн Республикехь нохчийн мотт а, литература а хьехаран концепци (чIагIйина 2022.05. 12 № 3 йолчу Iилманан Советан кхеташонехь);
- Нохчийн меттан нийсайаздаран коьрта бакъонаш /Джамалханов З.Д., Мациев А.Г., Овхадов М.Р., Халидов А.И., и.д. кх. – Соьлжа-гIала: АО «Издательско-полиграфический комплекс «Грозненский рабочий», 2022. – 64 а.

Программа кхочушйаран бухахь системехь-гIуллакхдаран некъ бу. «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмет Iамор тIехьажийна ду гуманитарни циклан кхечу дешаран предметашца межпредметни уьйр кхочушйарна.

«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан йукъара характеристика

«Нохчийн мотт» дешаран предметан герггара белхан Программа йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран программаш кхочушйечу организацешна (хьукматашна) хIоттийна йу. Школан дешаран хIинцалерчу тенденцешна а, Iаморан жигарчу методикашна а тIехьажийна йолу «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан белхан программа хIотторехь хьехархошна методикин гIо лацаран Iалашонца кечйина йу хIара Программа.

Белхан Программас хьехархочун аьтто бийр бу:

1)нохчийн мотт хьехаран процессехь йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан дешаран стандартехь кепе далийна Iаморан личностни, метапредметан, предметан жамIашка кхачаран хIинцалера некъаш кхочушдан;

2) Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан дешаран стандартаца (Россин Федерацин серлонан Министерсвос 2021.05.31 № 286 йолу омранца чIагIдина долу); Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран коьртачу дешаран герггарчу программица (къобалйина йукъарчу дешаран федеральни дешаран-методикин цхьаьнакхетараллин сацамца (18 мартан 2022 ш. № 1/22 йолу протокол); Кхетош-кхиоран герггарчу программица (къобалйина йукъарчу дешаран федеральни дешаран-методикин цхьаьнакхетараллин сацамца (02. 06. 2020 ш. № 2/20 йолу протокол); Нохчийн Республикин тIекхуьу чкъор син-оьздангаллин кхетош-кхиоран а, кхиаран а йукъара Концепцица (тIечIагIйина Нохчийн Республикин куьйгалхочо 14.02.2013 ш.) цхьаьнадогIу Iаморан кхочушдан лору жамIаш а, «Нохчийн мотт» дешаран предметан чулацам а Iаморан шерашца къасто а, хIоттамца дIанисбан а;

3)билггал йолчу классан башхаллаш тидаме а оьцуш, билгалдина дакъа/тема Iаморна дешаран хенан магийнчу герггарчу дIасайекъарх, ткъа иштта дакъойн/темийн Iаморан

коьчал карайерзорхьама йалийнчу дешаран гIуллакхдаран коьртачу кепех пайда а оьцуш, календарно-тематикин планировани кечйан.

Программин чулацам тIехьажийна бу йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан дешаран стандарто «Ненан мотт а, ненан маттахь литературин йешар а» предметан областана лехамийн декъахь далийнчу йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран коьрта дешаран программа кхиамца карайерзоран жамIашка кхачарна.

Программа тIехьажийна йу «Ненан мотт а, ненан маттахь литературин йешар а» предметан областана йукъайогIучу нохчийн меттан курсана кхачо йарна а, гIо лацарна а. «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан герггарчу белхан Программин чулацам йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан дешаран стандартаца цхьаьнабогIуш бу.

Дешаран предметан чулацам внеурочни гIуллакхдарехула а кхочушбан тарло: экскурсеш, тематикин мероприятеш, къийсамаш (конкурсаш), и.д.кх.

«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан белхан Программин чулацаман коьрта линиш

Дешаран предметан коьчал меттаIилманан дакъошца йогIуш хIоттийна йу. Нохчийн меттан систематически курс Программехь хIокху чулацаман линишца йалийна йу: «Маттах лаьцна хаамаш», «Фонетика, орфоэпи, графика, орфографи»; «Лексика», «Морфемика», «Морфологи», «Синтаксис», «Орфографи а, пунктуаци а», «Къамел кхиор».

Программехь къаьсташ йу кхо блок: «Къамелан гIуллакхдаран тайпанаш», «Систематически курс» (1-чу классехь хьалхарчу эха шарахь – «Йоза-дешар Iамор»), «Къамел кхиор».

«Къамелан гIуллакхдаран тайпанаш» цIе йолу хьалхара блок йоьзна йу шайн вовшашца йолчу уьйраца цхьаьна къамелан гIуллакхдаран деа тайпанехула кхиарца, йуьхьанцарчу классийн дешархойн (тIекеренан Iалашонаш къасто хаа, къамелан тIекеренехь нийса дакъалаца) коммуникативни карадерзарш кхиорца; къамелан этикетан бакъонех пайдаэцаран практика алсамйаккхарца.

«Систематически курс» цIе йолчу шолгIачу блоко йукъалоцу меттан дакъойх пайдаэцарна тIехь тергам барна кхачо йен чулацам, дешаран а, практикин а хьелашкахь меттан дакъойх пайдаэцаран бухера карадерзарш а, хаарш а кхиор; хIинцалерчу нохчийн литературни меттан норманех болу йуьхьанцара кхетамаш кхоллар. ХIара блок тIехьажийна йу (Iамийнчун гурашкахь) хIинцалерчу нохчийн литературни меттан норманаш практикехула карайерзорна; дахаран йерриге сферашкахь нохчийн маттах пайдаэцарехь жоьпаллин а, кхетаме а йукъаметтиг кхиорна.

«Къамел кхиор» цIе йолу кхоалгIа блок. Чулацаман коьртачу декъах кху блокехь текстаща бен болх бу: кхета хаар кхиор, йеллачу тексташа анализ йар, тайп-тайпанчу функциональни-маьIнийн тайпанийн, жанрийн, стилийн шен тексташ кхоллар.

«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмет Iаморан Iалашо а, хьесапаш а

Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран тIегIанехь «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмет Iаморан **Iалашо –** дешархойн коммуникативни хьуьнарш кхоллар (барта а, йозанан а, монологан а, диалоган а къамел кхиор), уьш къамелан гIуллакхдарна практикехь йукъабалор; дешархошкахь нохчийн маттах а, халкъан культурица цуьнан уьйрах а билггал долу хаарш кхоллар.

Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран тIегIанехь «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмет Iаморан **хьесапаш ду** дешархошкахь кхоллар а, кхиор а:

- нохчийн меттан шатайпаналлех, къоман ламастех, шен халкъан культурех йуьхьанцара кхетам; этнически кхетам (самосознани) кхиор;
- нохчийн матте позитиван эмоцин-мехаллин йукъаметтиг, цуьнан цIеналла а, башхалла а ларйарехь декъах хиларан синхаам; нохчийн матте бовзаран дог дар, шен къамел кхачаме дало гIертар;
- тIекеренан Iалашонашца, хьелашца, хьесапашца богIу меттан гIирсаш харжарехула, нохчийн маттахь жамIаш дарехула а, шена хетачунна бух балорехула долу хьуьнар кхоллар а, кхиор а;
- хьехархочун/одноклассникийн барта аларш хазарехь тIеэца хьуьнар кхоллар а, кхиор а;
- нийса йеша а, нийса йазйан а, урокан темехула диалогехь а, коллективан беседехь дакъалаца, чолхе доцу барта монологан аларш а, йозанан тексташ а хIитто хаар кхоллар а, кхиор а;
- нохчийн меттан системех а, хIоттамах а болу йуьхьанцара кхетамаш (фонетикех, графикех, лексикех, морфемикех, морфологех, синтаксисах);
- функциональни говзалла а, хийцалучу дуьненаца кхиаме зIе латто а, кхин дIа долчу кхиаме дешарна кийча хилар а кхоллар а, кхиор а.

Дешаран планехь «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан меттиг

Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан дешаран стандартаца цхьаьнадогIуш, «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмет «Ненан мотт а, ненан маттахь литературин йешар а» предметан областана йукъа а йогIу, Iамо тIейожош а йу.

«Ненан (нохчийн) мотт» Іаморна леринчу сахьтийн йукъара терахь – 405 с. (хІора классехь кІирнах 3с.): 1-чу классехь – 99 с., 2-чу классехь – 102 с., 3-чу классехь – 102 с., 4 классехь – 102 с.

Дешаран учрежденин бакъо йу дешаран предмет Іаморна деллачу сахьтийн барам, дешаран йукъаметтигийн декъашхоша кхуллучу планан декъан сахьтийн чоьтах ша алсамбаккха.

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МОТТ» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН ЧУЛАЦАМ

1 класс

Йоза-дешар Іамор

Къамел кхиор

Гайтаме-васте моделийн гІоьнца къамелах болу йуьхьанцара кхетам.

Къамел суьртийн а, схемийн а гІоьнца маьІнийн дакъошка (предложенешка) декъар.

Текстах болу йуьхьанцара кхетам. Хозуьйтуш ша йоьшуш а, ладугІуш а текстах кхетар.

ХІума а, цуьнан цІе йоккху дош а.

(Мила?), (хІун?) бохучу хаттаршна жоьпаш лун дешнаш. ХІуманийн дараш гойту дешнаш. Дашах а, предложенех а йукъара кхетам.

Іаморан диалогехь дакъалацар. Билгалйаьхначу теманашна а, хьелашна а йуьхьанцара диалог хІоттор.

Сюжетан суьртех а, шайн ловзарех а, занятех а, тергамех а дийцаран кепехь кегий дийцарш хІиттор.

Къамелан гІиллакхаш. Нохчийн меттан гІиллакхе дешнаш (маршалла хаттар– *Іуьйре дика хуьлда! Суьйре дика хуьлда! Де дика хуьлда! Іодика йар – Іодика йойла! благодарность – Дела реза хуьлда! Баркалла! ...).*

Хаттаран предложенин интонаци (йиш).

Нохчийн маттехула йолчу текстaшкахь оьрсийн маттара тІеэцна дешнаш довзар.

Дош а, предложени а

Дешан маьІнин тергам. Гергара а, дуьхьалара а маьІна долу дешнаш. Уьйр лелорехь дешан меттиг а, цуьнан гІуллакх а. Къамелехь хІуманаш, хІуманийн билгалонаш, дараш билгалдечу дешнех нийса пайдаэцар.

Дош а, дешнийн цхьаьнакхетар а.

ХІума (объект) йовзар санна дош тІеэцар. Дешан маьІнина тІехь тергам.

Дош а, цо билгалйо хІума а йовзар (къастар).

Дош а, предложени а йовзар. Предложеница болх бар: дешнаш билгалдахар, церан хьалх-тІаьхьалла (рогІалла) хийцар. Предложенин йозанан кеп йалор. Тайп-тайпанчу

эшарца (интонацица) предложенеш дІайешар. Интонированин (иэшарца йешаран) хаарш шардар. Текстера предложенийн барам билгалбар.

Диалог.

1-на тІера 10-на тІекхаччалц дагардар.

Фонетика

Къамелан аьзнаш. Дешан аьзнийн хІоттаман а, цуьнан маьІнийн а цхьаалла. Дашехь долчу аьзнийн хьалх-тІаьхьалла а, аьзнийн барам а къастор. Схемина тІе а тевжаш, къамелан аьзнийн характеристика йар. Нохчийн меттан аьзнаш оьрсийн меттан аьзнашца дустар.

«*К*» элпаца билгалде аьзнаш.

Цхьана йа масех озаца къаьсташ долу дешнаш дуьхь-дуьхьал хІиттор: *лом, лам, кхор, кор, лу, ло.* Дешан аьзнийн анализ, аьзнийн моделашца болх бар: дешан аьзнийн хІоттаман модель йиллар, билгалйинчу моделаца догІу дешнаш далор.

Мукъа, мукъаза аьзнаш а, зевне, къора мукъаза аьзнаш а довзар (къастар).

Нохчийн меттан ша-тайпа аьзнаш: *кх, къ, кІ, аь, оь, уь, юь, яь, хь, гІ, пІ, тІ, хІ, цІ, чІ, І.*

Дешдакъа аларан уггаре жима дакъа санна. Дешнаш дешдакъошка декъар. Дашехь дешдакъойн барам. Дешнаш дешдакъошца дешар.

Графика

Аз а, элп а довзар (къастар): элп аз билгалден хьаьрк санна. Нохчийн меттан элпаш. Доккха а, могІанан а элп. Абат (алфавит). Нохчийн алфавитан оьрсийн алфавитах къастар.

Нохчийн графикийн дешдакъойн принцип. Нохчийн меттан шина хьаьркаца билгалдо ша-тайпа мукъа *(аь, уь, оь)* а, мукъаза (*гІ, кх, къ, кІ, пІ, тІ, хІ, хь, цІ, чІ*) а элпаш. Элп *І*. Дешнийн аьзнийн-элпийн анализ.

Е, ё, ю, я, й элпийн гІуллакх.

Адамийн фамилешкахь а, цІерашкахь а, дийнатийн а, гІалийн, йартийн, урамийн цІерашкахь а доккха элп е*, ё, я, яь, ю, юь* йаздар.

Нохчийн алфавитехь элпийн хьалх-тІаьхьалла.

Йешар

Дешдакъошца йешар (мукъа аз билгалдечу элпе хьаьжжина). Дешдакъошца шера а, индивидуальни темпаца йогІучу сихаллица дийнна дешнашца а йешар. Сацаран хьаьркашца йогІучу соцунгІашца а, интонацица (иэшарца) а йешар. Дешнаш, дешнийн цхьаьнакхетарш, предложенеш, йаккхий йоцу тексташ кхеташ йешар. Йаккхий йоцчу

прозин текстийн а, стихотворенийн а исбаьхьаллин йешар. Хьехархочун хаттаршна тIетевжаш а, шеггара а текст схьайийцар.

Нийсааларан (орфоэпин) йешар (дийнна дешнаш деша дуьйлалуш). Нийсайаздаран (орфографин) йешар (проговаривание), дIайоьшуш йазйарехь а, схьайазйарехь а ша шен таллам (самоконтроль) баран гIирс санна.

Йоза

Йоза Iамор а, каллиграфин говзалла кхоллар а. Йоза кхочушдечу хенахь, ларбан оьшу уьнахцIоналлин лехамаш бовзийтар. Куьйган пIелгаш лелоран жигаралла (мелкая моторика) а, паргIат куьг лелор а кхиор.

Тетрадь тIехь кехатан агIонан шортонехь а, классан уьнан шортонехь а ориентаци йан хаар кхиор.

Йозанан даккхий а, могIанан а элпаш дIайаздар карадерзор. ЦIена а, къаьсташ долчу а хотIаца йаздар. ДIадоьшуш дешнаш а, предложенеш а йазйар.

Текст нийса схьайазйаран приемаш а, хьалха-тIаьхьалла а.

Элпийн боцу графикин гIирсийн гIуллакхах кхетар: дешнашна йукъарчу кIайдарган, сехьадаккхаран хьаьркан.

Орфографи а, пунктуаци а

Нийсайаздаран бакъонаш а, царах пайдаэцар а: дешнаш къаьстина йаздар; предложенин йуьххьехь а, долахь цIерашкахь а (адамийн цIерашкахь, дийнатийн, гIалийн, йартийн, урамийн а цIерашкахь) а доккха элп йаздар; адамийн цIерашкахь, фамилешкахь, дайн цIерашкахь а *я, яь, ю, юь, е, ё* элпийн а, долахьчу цIерашкахь а, тIеэцначу дешнашкахь а *я, ю, е, ё* элпийн а нийсайаздар; нохчийн меттан шалхачу мукъазчу элпийн (*хь,кх,цI, къ, пI,...)* нийсайаздар; *ю, ы, ф, я, щ* элпашца долчу дешнийн нийсайаздар; мукъазчу аьзнийн цхьаьнакхетарш доццу дешдакъошца долу дешнаш сехьадахар; предложенин чаккхенгахь сацаран хьаьркаш.

Систематически курс

Маттах болу йукъара хаамаш

Мотт адамийн уьйр лелоран коьрта гIирс санна. ТIекеренан Iалашонаш а, хьелаш а.

Фонетика

Къамелан аьзнаш. Мукъа, мукъаза аьзнаш а, уьш довзар а. Зевне, къора мукъаза аьзнаш а, уьш довзар а. Нохчийн меттан ша-тайпа аьзнаш.

Дешдакъа. Дашехь дешдакъойн барам. Дешнаш дешдакъошка декъар (мукъазчу аьзнийн цхьаьнакхетарш доцу атта дешнаш).

Графика

Аз а, элп а. Аьзнаш а, элпаш а довзар. Нохчийн меттан ша-тайпа (шалха) элпаш.

ТIеэцначу дешнашкахь бен пайда ца оьцу *е, ё, ю, я* элпаш. Адамийн цIерашкахь, фамилешкахь, дайн цIерашкахь а, дийнатийн цIерашкахь а доккха элп.

Нохчийн абат (алфавит): элпийн цIераш, церан хьалх-тIаьхьалла. Дешнийн къепйоза рогIаллехь нисдархьама, абатах пайдаэцар.

Элпийн боцу графикин гIирсаш: дешнашна йукъара кIайдарг, сехьадаккхаран хьаьрк.

Орфоэпи

Аьзнаш а, аьзнийн цхьаьнакхетарш а алар: шала мукъаза [*кхкх*], [*тт*], [*лл*], *и.д.кх.*

Лексика

Дош меттан дакъа санна (довзийтар).

Дош хIуманан, хIуманан билгалонан, хIуманан даран цIе санна (довзийтар).

Синонимаш а, антонимаш а (йукъара кхетам, терминаш а ца йалош).

Синтаксис

Дешнийн цхьаьнакхетар (довзийтар). Предложени меттан дакъа санна (довзийтар).

Предложенехь дешнийн къепе. Предложени дIайазйаран бакъонаш. МаьIнийн хаттарийн гIоьнца предложенехь дешнийн уьйр билгалйаккхар. Кепах йохийна предложенеш йухаметтахIиттор. Цхьаьнатоьхначу дешнийн кепех предложенеш хIиттор. Предложенин схема. Предложенин схема йешар. Предложени а, цуьнан схема а йустар (соотнесение). Схемехула а, билгалдинчу дешнашкахула а предложенеш хIиттор.

Текст. Текстан билгалонаш. Текстан тема а, цIе а.

Орфографи а, пунктуаци а

Нийсайазйаран бакъонаш а, царах пайдаэцар а: предложенехь дешнаш къаьстина йаздар; предложенин йуьххьехь а, долахь цIерашкахь а доккха элп йаздар: адамийн цIерашкахь а, фамилешкахь а, дийнатийн цIерашкахь а; адамийн цIерашкахь, фамилешкахь, ден цIерашкахь, дийнатийн цIерашкахь *я, яь, ю, юь, е, ё* элпийн нийсайаздар, тIеэцначу дешнашкахь *я, ю, е, ё* элпийн нийсайаздар; нохчийн меттан мукъазчу элпийн *(хь, хI, кх, чI, и.д.кх.)* нийсайаздар*; щ, ь, ы, ф* элпашца долчу дешнийн

нийсайаздар; дешнаш сехьадахар; предложенин чаккхенгахь сацаран хьаьркаш: тIадам, хаттаран а, айдаран а хьаьркаш.

Текст схьайазйаран алгоритм.

Къамел кхиор

Къамел адамашна йукъахь тIекере лелоран коьрта кеп санна. Барта а, йозанан а къамел: коьрта башхаллаш (отличия). Дош къамелан дакъа санна. Къамелехь дешан маьIна (роль). Предложени а, текст а къамелан дакъош санна (довзийтар). Текстан цIе. Шен (собственный) текст хIоттор.

ТIекеренан хьелаш: тIекеренан Iалашо, хьаьнца, мичахь кхочушхуьлу тIекере. Барта тIекеренан хьелаш (диалогаш ролашца йешар, видоматериалашка хьажар, аудиозаписе ладогIар).

Дешаран а, Iер-дахаран а хьелашкахь къамелан этикетан норманаш (маршалла хаттар, Iодика йар, бехк цабиллар дехар, баркалла алар, дехар дар).

2 КЛАСС

Маттах лаьцна йукъара хаамаш

Мотт адамийн тIекеренан коьрта гIирс а, къоман культурин хилам а санна. Россин а, дуьненан а меттан шортенан тайп-тайпаналлех йуьхьанцара кхетамаш. Мотт бовзаран некъаш: тергам, анализ.

Фонетика, графика, орфоэпи

Аьзнийн маьIна къасторан гIуллакх; аьзнаш а, элпаш а; зевне, къора мукъаза аьзнаш довзар. Озан башхаллин характеристика: мукъа – мукъаза; зевне – къора мукъазнаш. Нохчийн меттан ша-тайпа мукъа фонемаш (аь – а̄ь, оь – о̄ь, уь – уьй) а, уьш элпашца билгалйар а *(аь, оь, уь, яь, юь). Я, яь, ю, юь, е(ё)* элпашца дешнаш. *Э, е* элпашца дешнаш. Деха а, доца а мукъанаш. *Й* элпаца долу дешнаш. Нохчийн меттан ша-тайпа мукъаза фонемаш *(гI, кI, къ, кх, пI, тI, хI, хь, цI, чI, I)* а, уьш элпашца билгалйар а. *Щ, ь, ы, ф* элпашца долу дешнаш. Шеконца *[оьв], [ой], [эв]* хеза дешнаш нийсайаздар.

Дешнаш дешдакъошка декъар (мукъаза элпийн цхьаьнакхетарш дерш а цхьаьна).

Дошамашца болх беш алфавитах болчу кхетамах пайдаэцар.

Элпийн боцу графикин гIирсаш: дешнашна йуккъехь кIайдарг, сехьадаккхаран хьаьрк, абзац (цIен могIа), сацаран хьаьркаш (Iамийнчун барамехь).

Лексика

Дош декаран а, маьІнин а цхьаалла санна. Дешан лексикин маьІна (йукъара кхетам). Текстехула дешан маьІна билгалдаккхар йа дошаман гІоьнца маьІна нисдар.

ЦхьанамаьІнийн а, дукхамаьІнийн а дешнаш (атта дешнаш, тергам).

Къамелехь синонимех а, антонимех а пайдаэцарна тІехь тергам.

Дешан хІоттам (морфемика)

Орам дешан ца хилча ца долу дакъа санна. Цхьанаораман (гергара) дешнаш. Цхьанаораман (гергарчу) дешнийн билгалонаш. Дешнашкахь орам къастор (аттачу меттигашкахь).

Морфологи

Къамелан дакъош

ЦІердош (довзийтар): йукъара маьІна, хаттарш *(«мила?», «хІун?»)*, къамелехь пайдаэцар. Йукъара а, долахь а цІердешнаш (фамилеш, цІераш, дайн цІераш, дийнатийн цІераш, меттигийн цІераш).

Хандош (довзийтар): йукъара маьІна, хаттарш *(«хІун до?», «хІун дина?», «хІун дийр ду?»)*, къамелехь пайдаэцар.

Билгалдош (довзийтар): йукъара маьІна, хаттарш *(«муха?», «хьенан?» «стенан?»)*, къамелехь пайдаэцар.

ДештІаьхье. Уггар йаьржина дештІаьхьенаш: *тІе, тІера, чу, чуьра, кІел*, и.д.кх.

Синтаксис

Предложенехь дешнийн къепе; предложенехь дешнийн уьйр (карладаккхар).

Предложени меттан дакъа санна. Предложени а, дош а. Предложенин дашах къастар.

Аларан Іалашоне хьаьжжина, предложенийн тайпанаш: дийцаран, хаттаран, тІедожоран предложенеш.

Синхаамийн иэшаре (эмоцин окраске) хьаьжжина, предложенийн тайпанаш (интонацехула (иэшарехула): айдаран а, айдаран йоцу а предложенеш.

Орфографи а, пунктуаци а.

1-чу классехь Іамийна нийсайаздаран бакъонаш карлайахар. Предложенин йуьххьехь а, долахь цІерашкахь а доккха элп (цІераш, фамилеш, дийнатийн цІераш); предложенин чаккхенгахь сацаран хьаьркаш; дош цхьана могІарера вукху могІаре сехьадаккхар (дешан морфемин декъадалар тидаме а ца оьцуш);

Нийсайаздаран син иралла нийсайаздаран гIалат дан тарлун меттигах кхетар санна. Дешан йаздар къасторхьама (нисдархьама), Iаматан тIерачу нийсайаздаран дошамах пайдаэцар.

Нийсайаздаран бакъонаш а, царах пайдаэцар а: долахь цIерашкахь доккха элп: цIераш, фамилеш, дайн цIераш, дийнатийн цIераш, меттигийн цIераш; йукъарчу цIерашкахь а, кхечу къамелан дакъошкахь а (нохчийн меттан дешнашкахь) *я, яь, ю, юь, е (ё)* элпийн нийсайаздар, тIеэцначу (йукъарчу) дешнашкахь *я, ю, е (ё)* элпийн нийсайаздар; долахь цIерашкахь: цIерашкахь, фамилешкахь, дайн цIерашкахь, дийнатийн цIерашкахь, меттигийн цIерашкахь (нохчийн меттан дешнашкахь) *я, яь, ю, юь, е (ё)*элпийн нийсайаздар, тIеэцначу дешнашкахь (долахь цIерашкахь) *я, ю, е (ё)* элпийн нийсайаздар; нохчийн меттан мукъазчу элпийн *(къ, кI, кх, гI, и.д.кх.)* нийсайаздар; шеконца *[оьв], [ой], [эв]* хезачу дешнийн нийсайаздар *(-эв,-аьв,-ев)*; *щ, ь, ы, ф* элпашца долчу дешнийн нийсайаздар; деха мукъа *и, уь* хезачохь *й* элп йаздар; дештIаьхьенаш цIердешнашца къаьстина йазйар.

Къамел кхиор

Коммуникативни хьесап эвсараллица кхочушдархьама, барта тIекеренан Iалашонашца а, хьелашца а цхьаьнабогIу меттан гIирсаш харжар (деллачу хаттарна жоп далархьама, шена хетарг алархьама). Къамел дан хаар (дIадоло, къамелехь дакъалаца, къамел чекхдаккха, тидам тIеберзо, и. д.кх.). Къамелан диалоган кеп практикехь карайерзор. Дешаран а, Iер-дахаран а тIекеренан хьелашкахь къамелан этикетан норманаш а, орфоэпин (нийсааларан) норманаш а ларйар. Цхьаьна гIуллакхдарехь шимма цхьаьна а, тобанашкахь а болх дIахьуш, бартбан а, йукъарчу сацаме ван а хаар.

Суьртан репродукцихула барта дийцар хIоттор. Ша бинчу тергамашкахула а, хаттаршкахула а барта дийцар хIоттор.

Текст. Текстан билгалонаш: текстера предложенийн маьIнийн цхьаалла; текстера предложенийн хьалх-тIаьхьалла; текстехь кхочушхилла йаьлла ойла гайтар. Текстан тема. Коьрта ойла. Текстан цIе. Билгалйинчу текстaшна цIе харжар. Текстан дакъойн (абзацийн) хьалх-тIаьхьалла. Предложенийн а, абзацийн а рогIалла талхийна текстaш нисйар.

Текстийн тайпанаш: суртхIоттор, дийцар, ойлайар, церан башхаллаш (йуьхьанцара довзийтар).

Декъалдар а, декъалдаран открытка (диллина кехат) а.

Текстах кхетар: текстехь болчу хааман буха тIехь цхьалха жамIаш кепе далоран хаар кхиор. Нийсачу интонацица (иэшарца) текстан хозуьйтуш исбаьхьаллин йешар.

Хаттаршна тIе а тевжаш, 25-35 дешан барамехь йолу дийцаран текст ма-йарра схьайийцар.

3 КЛАСС

Нохчийн маттах болу хаамаш

Нохчийн мотт тIекеренан мотт санна. Мотт бовзаран некъаш: тергам, анализ, лингвистикин эксперимент.

Фонетика, графика, орфоэпи

Нохчийн меттан аьзнаш: мукъа/мукъаза, къора/зевне мукъазнаш. Деха а, доца а мукъа аьзнаш.

Йеха а, йоца а дифтонгаш *иэ, уо*, уьш йазйар. Нохчийн маттахь *ъ* гIуллакх. *ъ, ь* долчу дешнашкахь *(айъа, тетрадь...)* аьзнийн а, элпийн а хIоттаман базар (соотношение).

Дошамашца, справочникашца, каталогашца болх беш, алфавитах пайдаэцар. Аьзнийн а, аьзнийн цхьаьнакхетарийн а аларан норманаш; дешнашкахь мукъачу аьзнийн дохалла (нохчийн маттахь жигара пайдаоьцучу дешнийн масалшца).

Лексика

Дешан лексикин маьIна.

Дешан нийса а, тIедеана а маьIна (довзийтар).

Дешан хIоттам (морфемика)

Орам дешан ца хилча ца долу дакъа санна; цхьанаораман (гергара) дешнаш; цхьанаораман (гергарчу) дешнийн билгалонаш; цхьанаораман дешнаш а, синонимаш а довзар; дешнашкахь орам къастор (аттачу дешнашкахь); чаккхе, дешан хийцалуш долу дакъа санна.

Цхьанаораман дешнаш а, цхьана дешан кепаш а. Орам, дешхьалхе, суффикс – дешан маьIне дакъош. *-р, - хо, -ча* суффиксашца долу дешнаш. Хьастаран-жимдаран суффиксашца дешнаш кхоллар *(цIа-цIелиг, кема-кемалг...).*

Морфологи

ЦIердош: йукъара маьIна, хаттарш, къамелехь пайдаэцар.

Долахь (фамили, цIе, ден цIе, дийнатийн цIераш, меттигийн цIераш, говзарийн, газетийн, журналийн цIераш…) а, йукъара а цIердешнаш. ЦIердешнийн терахьашца хийцадалар. Цхьаллин терахьан а, дукхаллин терахьан а бен кеп йоцу цIердешнаш. ЦIердешнийн классаш. ЦIердешнийн классийн гайтамаш. ЦIердешан дожар. ЦIердешан дожар билгалдаккхар. ЦIердешнийн дожаршца а, терахьашца а хийцадалар.

Билгалдош: йукъара маьІна, хаттарш *(муха? хьенан? стенан? муханиг?)*, къамелехь пайдаэцар. Лаамаза а, лааме а билгалдешнаш. Билгалдешнийн классашца а, терахьашца а, дожаршца а хийцадалар.

ЦІерметдош (йукъара кхетам). Йаххьийн цІерметдешнаш а, къамелехь царах пайдаэцар а. Текстехь цхьана дешан ца оьшу йух-йуха далор дІадаккхархьама, йаххьийн цІерметдешнех пайдаэцар.

Хандош: йукъара маьІна, хаттарш, къамелехь пайдаэцар. Хандешан билгалза кеп. Хандешан карара, йахана, йогІу хан.

ДештІаьхье (карладаккхар). ДештІаьхьенаш *тІе, чу,* церан дешхьалхенех *(тІе-, чу-*) къастар.

Ца, ма дакъалгаш а, церан маьІна а.

Синтаксис

Предложени. Дешнийн цхьаьнакхетар. МаьІнийн (синтаксисан) хаттарийн гІоьнца предложенехь дешнашна йукъара уьйр билгалйаккхар.

Предложенин коьрта меженаш: подлежащи, сказуеми. Предложенин коьртаза меженаш (тайпанашка а ца йоькуш). Йаьржина а, йаржаза а предложенеш.

Хуттург йоцчу а, *а* хуттургаца йолчу а предложенин цхьанатайпанчу меженашна тІехь тергам.

Орфографи а, пунктуаци а

Орфографин син иралла нийсайаздаран гІалат дан тарлун меттигах кхетар санна; ша хІоттийна а, билгалйаьхна а тексташ талларехь таллам а, ша шена таллам а (карладаккхар а, нийсайаздаран керлачу коьчалехь пайдаэцар а).

Нийсайаздаран (орфографин) дошамах дешан нийсайаздар къастош (нисдеш) пайдаэцар.

Нийсайаздаран бакъонаш а, царах пайдаэцар а: долахь цІерашкахь (фамилеш, цІераш, дайн цІераш, дийнатийн цІераш, меттигийн цІераш, говзарийн, журналийн, газетийн… цІераш) а, йукъарчу цІерашкахь *я, яь, ю, юь, е* элпийн нийсайаздар (карладаккхар а, тІечІагдар а); йеха а, йоца а *иэ, уо* дифтонгийн нийсайазйар; чаккхенгахь *-г, -к* элпаш долчу цІердешнашкахь *а* йа *и* элп йаздар; дешан чаккхенгахь шала мукъаза элпаш йаздар *(дитт, мотт, балл…)*; нохчийн меттан шатайпа мукъаза элпаш нийсайаздар *(ккх, ккъ, чкІ,..)*; дешан чаккхенгахь *н* элп йаздар; дештІаьхьенаш йаххьийн цІерметдешнашца къаьстина йазйар; дакъалгаш *ца, ма* хандешнашца къаьстина йаздар; *й,*

ъ, ь элпашца долу дешнаш сехьадахар; шала мукъазчу элпашца *(лл, тт, сс…)* долу дешнаш сехьадахар; шалхачу шала мукъазчу элпашца *(ккх, ткъ, чкъ…)* долу дешнаш сехьадахар; цIердешнийн дукхаллин терахьан чаккхе; дештIаьхьенийн нийсайазйар; *ца, ма,* дакъалгашца дешхьалхенийн цхьаьна а, къаьстина а йазйар.

Къамел кхиор

Къамелан этикетан норманаш: барта а, йозанан а кхайкхар, дехар дар, бехк цабиллар дехар, баркалла алар, духатохар, и.д.кх. Дешаран а, Iер-дахаран а тIекеренан хьелашкахь къамелан этикетан норманаш а, нийсааларан (орфоэпин) норманаш а ларйар. Диалогехь а, дискуссехь а шена хетарг кепе дало, тIечIагIдан; барт бан а, цхьаьна гIуллакхдарехь йукъарчу сацамна тIетан а; шимма цхьаьна, тобанашца болх кхочушбеш, дарашна тIехь таллам (контроль) бан (барта уьйр йан) гIо ден къамелан гIирсаш.

Нохчийн мотт ца хуучу нахаца тIекере лелоран хьелашкахь къамелан этикетан башхаллаш.

Текстан план. Текстан план хIоттор, йеллачу планаца текст йазйар. Йаххьийн цIерметдешнийн, синонимийн, хуттургийн гIоьнца текстехь предложенийн уьйр. Текстехь коьрта дешнаш.

Текстийн тайпанаш (дийцар, суртхIоттор, ойлайар) къастор а, билгалйинчу кепан шен тексташ кхоллар а.

Кехатан, дIакхайкхоран (объявленин) жанр.

Массара цхьаьна йа ша хIоттийнчу планаца текст схьайийцар.

Талламан, довзийтаран йешар.

4 КЛАСС

Нохчийн маттах болу хаамаш

Нохчийн мотт Нохчийн Республикин пачхьалкхан мотт санна.

Мотт – халкъан синъоьздангаллин коьртачу мехаллех цхьаъ санна.

Мотт бовзаран тайп-тайпана некъаш: тергам, анализ, лингвистикин эксперимент, мини-таллам, проект.

Фонетика, графика, орфоэпи

Йеллачу параметрашца дашехь а, дашехь доцуш а аьзнийн характеристика, дустар, классификаци йар. Дешан аьзнийн-элпийн таллам.

Къамел даран (говорение) а, йешаран а процессехь нийса интонаци (иэшар). Аьзнийн, аьзнийн цхьаьнакхетарийн аларан норманаш; дешнашкахь, хIинцалерчу

нохчийн литературни меттан норманашца йогIу, йохалла (Iаматехь Iамочу дешнийн кIеззиг масалшна тIехь).

Лексика

Къамелехь синонимех, антонимех, омонимех пайдаэцарна тIехь тергам.

Къамелехь дешнийн чIагIделлачу цхьаьнакхетарех (фразеологизмех) пайдаэцарна тIехь тергам (довзийтар).

Дешан хIоттам (морфемика)

Хийцалучу дешнийн хIоттам, морфемаш атта къасталучу дешнашкахь орамаш, дешхьалхенаш, суффиксаш, чаккхенаш билгалйахар (Iамийнарг карладаккхар).

Дешан лард. Чолхе дешнаш (довзийтар).

Морфологи

Коьрта а, гIуллакхан а къамелан дакъош (йуьхьанцара довзийтар).

ЦIердош. ЦIердешнийн легар. 1, 2, 3, 4чу легарийн цIердешнаш. Долахь цIердешнийн легар (цIераш, фамилеш).

Билгалдош. Лаамаза а, лааме а билгалдешнаш. Билгалдешнийн легар.1,2-чу легаран билгалдешнаш. Легалуш доцу билгалдешнаш (хьенан? стенан? хаттаршна жоп лун билгалдешнаш).

Терахьдош. Масаллин а, рогIаллин а терахьдешнаш.

ЦIерметдош. Йаххьийн цIерметдешнаш (карладаккхар). Цхьаллин а, дукхаллин а терахьан йаххьийн цIерметдешнийн дожаршца хийцадалар.

Хандош. Хандешан билгалза кеп. Хандешнийн карара, йахана, йогIу хан. Хандешнаш хенашца хийцадалар.

Куцдош (йукъара кхетам). МаьIна, хаттарш, къамелехь пайдаэцар.

ДештIаьхье.

Хуттург. Цхьалхе а, чолхе а предложенешкахь хуттургаш.

Дакъалгаш *ца, ма,* церан маьIна.

Синтаксис

Дош а, дешнийн цхьаьнакхетар а, предложени а, церан тераллех а, башхаллех а кхетар; аларан Iалашоне хьаьжжина, предложенийн тайпанаш (дийцаран, хаттаран, тIедожоран); синхаамийн иэшаре (айдаран а, айдаран йоцу а) хьаьжжина, предложенийн тайпанаш; йаьржина а, йаржаза а (Iамийнарг карладаккхар). Цхьалхечу предложенин синтаксически таллам.

Цхьанатайпанчу меженашца йолу предложенеш: хуттургаш йоцу а, хуттургашца йолу а. Цхьанатайпанчу меженашца йолчу предложенешкахь дагардаран интонаци (иэшар).

Цхьалхе, чолхе предложени (йовзийтар).

Орфографи а, пунктуаци а

Орфографин син иралла нийсайаздаран гIалат дан тарлун меттигах кхетар санна; ша хIоттийна а, схьакховдийна а тексташ талларехь таллам а, ша шена таллам а (карладаккхар а, нийсайаздаран керлачу коьчалехь пайдаэцар а).

Нийсайаздаран (орфографин) дошамах, дешан нийсайаздар къастош (нисдеш), пайдаэцар.

Нийсайаздаран бакъонаш а, царах пайдаэцар а: дешхьалхенийн цхьаьна а, къаьстина а йазйар; хуттургаш йоцуш а, хуттургашца а цхьаьнатоьхначу предложенешкахь сацаран хьаьркаш.

Шина цхьалхечу предложенех лаьттачу чолхечу предложенехь сацаран хьаьркаш (тергам).

Къамел кхиор

Барта а, йозанан а тIекеренан хьелаш (кехат, декъалваран открытка, дIакхайкхор (объявлени), и.д.кх.); диалог; монолог; текстан цIарехь текстан тема йа коьрта ойла гайтар.

Йозанан къамелан нийса хилар, хьал долуш хилар, исбаьхьалла а тидаме а оьцуш, тексташ (йелларш а, шен а) нисйар.

Схьайийцар, дIайазйар (текстан барта а, йозанан кепехь а ма-йарра схьайийцар, текстан барта хоржуш схьайийцар).

Сочинени йозанан белхан тайпа санна.

Талламан, йовзийтаран йешар. Текстехь гучу кепехь балийна хаам лахар. Текстехь болчу хааман буха тIехь цхьалхачу жамIийн кепаш йалор. Текстехь болчу хааман интерпретаци а, жамIдар а.

ЙУЬХЬАНЦАРЧУ ЙУККЪЕРЧУ ДЕШАРАН ТIЕГIАНЕХЬ «НЕНАН (НОХЧИЙН) МОТТ» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН ПРОГРАММА КАРАЙЕРЗОРАН КХОЧУШДАН ЛОРУ ЖАМIАШ

ЛИЧНОСТНИ ЖАМIАШ

Йуьхьанцарчу школехь «Ненан (нохчийн) мотт» предмет Іаморан жамІехь кхетош-кхиоран гІуллакхдаран коьрта некъаш кхочушдечу хенахь дешархочун кхоллалур ду хІара **личностни** жамІаш:

гражданско-патриотически кхетош-кхиоран:

- шен Даймахкаца мехалаллин йукъаметтиг кхоллайалар, цу йукъахь республикин истори а, культура а гойту, ненан мотт Іаморехула а;
- шен этнокультурин а, россин а граждански идентичностах кхетар, Нохчийн Республикин пачхьалкхан маттах санна, ненан (нохчийн) меттан маьІналлех кхетар;
- шен мехкан а, даймехкан а дІадаханчун, таханенан, хиндолчун декъахь хилар, цу йукъахь исбаьхьаллин говзаршца болх барехь, хьелаш дийцаре дарехула а;
- шен а, кхечу а халкъашка ларам, цу йукъахь исбаьхьаллин говзаршкара масалийн буха тІехь кхуллуш берг а;
- йукъараллин декъашхочух санна, адамах болу дуьххьарлера кхетам, адаман бакъонех а, жоьпаллех а, ларамах а, адаман сийлаллех а, леларан гІиллакх-оьздангаллин норманех а, адамашна йукъарчу йукъаметтигийн бакъонех а, цу йукъахь исбаьхьаллин говзаршкахь гайтинарш а;

син-оьздангаллин кхетош-кхиоран:

- шен дахарехь а, йешарехь а зеделлачунна тІе а тевжаш, хІора адаман индивидуальность ларар;
- догъэцар а, ларам а, диканиг лаар а гучудаккхар, царна йукъахь шегара хьал а, синхаамаш а бовзийтархьама, нийса меттан гІирсах пайдаэцар а;
- кхечу адамашна куьйган (физически) а, моральни (оьздангаллин) а зен дарна тІехьажийнчу леларан муьлхха а кепаш цайезар (пайдаэца цатарлучу меттан гІирсех йоьзнарш а цхьаьна);

эстетикин кхетош-кхиоран:

- исбаьхьаллин культурица лараме йукъаметтиг а, шовкъ а, искусствен тайпанашна а, шен а, кхечу а халкъийн ламасташна а, кхолларалина а экамалла;
- исбаьхьаллин гІуллакхдаран тайп-тайпанчу кепашкахь ша гайта гІертар, меттан говзаллехь а цхьаьна; тІекеренан а, ша гайтаран а гІирсах санна, ненан меттан мехалаллех кхетар;

физически кхетош-кхиоран, могашаллин культура а, эмоцин хьал а кхолларан:

- меттан дешаран процессехь кхин тIе (тIетоьхна) хаам лохуш, гонахехь (цу йуккъехь хаамийн а) могашаллин а, кхерамзаллин (шена а, кхечу адамашна а) а дахаран кепан бакъонаш ларйар;
- къамелехь ша гайта тарлун некъаш харжарехь а, къамелан этикетан а, тIекеренан бакъонийн а норманаш ларйарехь а гучудолу дегIан а, синIаткъаман а могашаллин тIалам бар;

къинхьегаман кхетош-кхиоран:

- адаман а, йукъараллин а дахарехь къинхьегаман маьIнах кхетар, къинхьегаман жамIаш жоьпаллин хьаште хьажор а, лардаран йукъаметтигаш а, къинхьегаман гIуллакхдаран тайп-тайпанчу кепашкахь дакъалацаран говзаллаш, исбаьхьаллин говзаршкара масалш дийцаре деш, тайп-тайпанчу корматаллашка кхоллалун шовкъ;

экологин кхетош-кхиоран:

- текстаща болх баран процессехь кхуллу Iалам Iалашдаран йукъаметтиг;
- цунна зен ден дараш цадезар;

Iилманан хаарийн мехаллаш:

- дуьненан Iилманехула долчу суьртах йуьхьанцара кхетамаш (цу йукъахь меттан системех, дийнна дуьненан Iилманехула долчу суьртан цхьана декъах санна, йуьхьанцара кхетамаш);
- довзаран хьашташ, жигаралла, дIадолорна тIера хилар, довзарехь хаа лаар а, шен лаамалла а, цуьнца цхьаьна ненан (нохчийн) мотт Iаморехь бовзаран хьашто а, и бовзарехь жигаралла а, шен лаамалла а.

МЕТАПРЕДМЕТАН ЖАМIАШ

Йуьхьанцарчу школехь «Ненан (нохчийн мотт)» предмет Iаморан жамIехь дешархочун кхоллалур ду хIара дешаран универсальни **довзаран** дараш.

Коьрта маьIнийн дараш:

- тайп-тайпана меттан дакъош дуста (аьзнаш, дешнаш, предложенеш, тексташ), меттан дакъош дустархьама баххаш билгалдаха (къамелан дакъа хилар,

грамматикин билгало, лексикин маьІна, и.д.кх.);

- меттан дакъойн тераллаш къасто;
- къастийнчу билгалонца объекташ (меттан дакъош) цхьаьнатоха;
- меттан дакъойн (аьзнийн, къамелан дакъойн, предложенийн, текстийн) классификаци йархьама ладаме билгало къасто; меттан дакъошна классификаци йан;
- хьехархочо йеллачу тергаман алгоритмаца меттан коьчалехь закономерносташ а, бІостаналла а каро (схьалаха); меттан дакъошца болх беш, дарийн алгоритмана анализ йан, меттан дакъойн анализ йарехь ша дешаран (Іамаран) гІуллакхаш къасто;
- билгалйинчу алгоритман буха тІехь дешаран а, практикин а хьесап кхочушдан оьшучу хааман тоаме цахилар гучудаккха, кхин тІе оьшучу хааман хьашт кепе дало;
- меттан коьчална тІехь тергамбаран хьелашкахь бахьанийн-тІаьхьалонийн уьйраш билгалйаха, жамІаш дан.

Коьрта талламан дараш:

- хьехархочун гІоьнца Іалашо кепе йало, меттан объектан, къамелан хьолан хийцамийн план хІотто;
- тІедиллар кхочушдаран масех кеп йуста, уггар йогІуш йерг харжа (йалийнчу критерийн буха тІехь);
- схьакховдийнчу планаца чолхе боцу лингвистикин мини-таллам дІабахьа, схьакховдийнчу планаца проектан тІедиллар кхочушдан;
- жамІаш кепе дало а, меттан коьчална тІехь бинчу тергаман (классификацин, дустаран, талламан) жамІийн буха тІехь уьш тешаллашца тІечІагІдан а; билгалйинчу меттан коьчалан анализан процессехь хьехархочун гІоьнца хаттарийн кепаш йало;
- процессийн а, хиламийн а, церан тІаьхьалонийн а и санначу йа терачу хьелашкахь хила тарлучу кхиаран прогноз йан.

Хаамца болх бар:

- хаам схьаэцаран хьоста харжа: боьху хаам схьаэцархьама, нисбархьама оьшу дошам;
- билгалдинчу хьостанехь (дошам тІехь, справочник тІехь) йеллачу алгоритмаца гучу кепахь балийна болу хаам схьалаха (каро);
- шенна йа хьехархочо и талла (дошамашна, справочникашна, Іаматашна тІе о

хьожуш) схьакховдийначу некъаца бакъ болу а, бакъ боцу а хаам бовза;

- Интернет машанехь хаам (дешан йаздарх, алрх, дешан маьІнах, дешан схьадаларх, дешан синонимех) лохуш, баккхийчеран (хьехаран белхахойн, дайн-нанойн, законехь векалш болчеран) гІоьнца информационни кхерамзаллин бакъонаш ларйан;
- дешаран хьесапе хаьжжина, анализ йан а, кхолла а текстан, видеон-, графикин, озан хаам;
- таблицийн, схемийн кепахь билгалбинчу лингвистикин хаамах кхета; лингвистикин хаам бовзийтархьама ша схемаш, таблицаш кхолла.

Йуьхьанцарчу школехь «Ненан (нохчийн) мотт» предмет Іаморан жамІехь дешархочун кхоллалур ду хІара дешаран универсальни **коммуникативни** дараш.

ТІекере:

- хетарг тІеэца а, кепе дало а, бевзачарна йукъахь Іалашонашца а, тІекеренан хьелашца а цхьаьнайогІу эмоцеш гайта а;
- къамелхочуьнца лараме йукъаметтиг лело, диалог а, дискусси а дІайахьаран бакъонаш ларйан;
- хетарг тайп-тайпана хила тарлуш хиларх кхета;
- оьзда а, аргументаш йалош а шена хетарг дІаала;
- хІоттийнчу хьесапе хьаьжжина, къамелан алар хІотто;
- къамелан хьоле хьаьжжина, барта а, йозанан кепахь а тексташ (суртхІоттор, ойлайар, дийцар) кхолла;
- тергаман, мини-талламан, проектан тІедахкарийн жамІех а, шимма цхьаьна а, тобанашца а бинчу белхан жамІех а нахана гуш-хезаш дІадийца доцца къамел дар кечдан;
- къамел даран (выступленин) текстана иллюстрацин коьчал (дехкина суьрташ, даьхна суьрташ (фото), плакаташ) харжа.

Йуьхьанцарчу школехь Іаморан чаккхенгахь «Нохчийн мотт» предмет Іаморан жамІехь дешархочун кхуьур ду хІара дешаран универсальни **регулятивни** дараш.

Самоорганизаци:

- жамІе кхачархьама, дешаран хьесап кхочушдарехула дарийн план хІотто;
- хьаьржинчу дарийн хьалх-тІаьхьалла (рогІалла) хІотто.

Самоконтроль:

- дешаран гIуллакхдаран кхиаман/аьтто цабаларан бахьанаш къасто;
- къамелан а, нийсайаздаран а гIалаташ иэшорхьама, шен дешаран дараш нисдан;
- меттан дакъойх пайдаэцархьама, къасторхьама, характеристика йархьама хIоттийнчу дешаран (Iаморан) хьесапца гIуллакхдаран жамI цхьаьнадало;
- маттехула йолчу коьчалца болх беш дина гIалат схьалаха, нийсайаздаран(орфографин) а, пунктуацин а гIалат схьалаха (каро);
- одноклассникийн гIуллакхдаран а, шен гIуллакхдаран а жамIаш дуста, йалийнчу критерешца церан нийса (объективно) мах хадо.

Цхьаьна гIуллакхдар:

- хьехархочо йеллачу планированин кепан, йукъан гIулчийн а, хенийн а дIанисйаран буха тIехь, стандартни (типовой) хьолехь, йоццачу хенан а, йеххачу хенан а Iалошонаш (йукъара хьесапашкахь дакъалацар тидаме о оьцуш, индивидуальни) кепе йало;
- цхьаьна гIуллакхдаран Iалашо тIеэца, цуьнга кхачаран дараш цхьаьна хIитто: ролаш дIасайекъа, бартбан, цхьаьна бечу белхан процесс а, жамIаш а дийцаре дан;
- куьйгалла дан, тIедиллинарг кхочушдан, аьллачун тIехь хила а кийча хилар гайта;
- белхан шен дакъа жоьпаллица кхочушдан;
- йукъарчу жамIехь ша лаьцначу декъан мах хадо;
- йеллачу (схьакховдийнчу) кепашна тIе а тевжаш, цхьаьна ден проектан тIедахкарш кхочушдан.

ПРЕДМЕТАН ЖАМIАШ

1-4 классашкахь «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмет Iаморо аьтто бо:

– адамийн тIекеренан коьртачу гIирсах санна нохчийн маттах кхета, нохчийн мотт нохчийн халкъан синъоьздангаллин коьрта мехалла санна тIеэца;

– халкъан ламасташ а, культура а карайерзорехь а, чIагIйарехь а нохчийн меттан маьIнах кхета;

– ненан мотт бовзаран шовкъ а, и Iамо лаам а гайта;

– Россин Федерацин меттан а, культурин а цхьааллин а, тайп-тайпаналлин а шортенах, Россин халкъийн кхечу меттанашна йукъахь нохчийн меттан меттигах а йуьхьанцара кхетамаш кхолла;

– нохчийн меттан фонетикех, лексикех, грамматикех, орфографех, пунктуацех йуьхьанцара хаамаш кхолла;

– къамелан гIуллакхдарехь карадерзийнчу хаарех пайдаэца хаар кхолла, къамелехь Iамийнчу лексикех пайдаэца, карайерзийнчу лексикех а, маттах долчу хаарех а пайда а оьцуш, барта аларш хIитто;

– къамелан этикетехула Iамийнчу кепех пайда а оьцуш, къамелан тIекеренехь дакъалаца;

– нохчийн маттахь къамелан гIуллакхдаран массо а тайпанаш (ладогIар, къамел дар, йешар, йоза) вовшахтоха а, кхио а, билгалйинчу темехула даккхий доцу дийцарш хIитто хаар кхолла.

КЛАССАШКАХУЛА ПРЕДМЕТАН ЖАМIАШ

1 КЛАСС

Дешархо Iемар ву:

- дош а, предложени а йовза (къасто); предложенешкара дешнаш схьакъасто;
- суьртийн а, схемийн а гIоьнца къамел маьIнин дакъошка (предложенешка) декъа;
- къамелехь нохчийн меттан гIиллакхе дешнех пайдаэца (маршалла хаттар– Iуьйре дика хуьлда! Суьйре дика хуьлда! Де дика хуьлда! Iодика йар – Iодика йойла! благодарность – Дела реза хуьлда! Баркалла! ...).
- нохчийн алфавитан оьрсийн алфавитаца йолу башхалла къасто;
- мукъа а, мукъаза а аьзнаш довза (къасто);
- зевне а, къора а мукъазнаш довза (къасто);
- «аз» а, «элп» а кхетамаш бовза (къасто);
- цхьана йа масех озаца къаьсташ долу дешнаш дуьхь-дуьхьал хIиттор: *лом, лам, кхор, кор, лу, ло*;
- *ккх, тт, лл, и.д.кх*. шала мукъазнаш деха цхьа аз санна схьаала;
- схемина тIе а тевжаш, къамелан аьзнашна характеристика йан;
- Iамош долу нохчийн меттан аьзнаш оьрсийн меттан аьзнашца дуста (соотносить);
- дашехь дешдакъойн барам билгалбаккха (къасто); дешнаш дешдакъошка декъа (атта дешнаш: мукъазчеран цхьаьнакхетарш доцу дешнаш);
- нохчийн абатан (алфавитан) элпийн цIераш нийса йаха; нохчийн абатан (алфавитан) элпийн рогIаллех долчу хаарех, кIеззигчу дешнийн къепйоза нисдеш, пайдаэца;
- талхор доцучу цIена къаьстачу хотIаца даккхий а, могIанан а элпаш, элпийн, дешнийн цхьаьнатохарш йаздан;
- Iамийнчу нийсайаздаран бакъонех пайдаэца: нохчийн меттан шатайпанчу элпийн *(аь, оь, уь, юь, яь, гI, кI, къ, кх, пI, тI, хI, хь, цI, чI, I)* йаздар. *щ, ь, ы, ф, ё, е* элпашца

долчу дешнийн йаздар;

- *е, ё, ю, я, й* элпийн гIуллакх (функциш) къастор;
- предложенехь дешнийн къаьстина йаздар; предложенин чаккхенгахь сацаран хьаьркаш: тIадам, хаттаран а, айдаран а хьаьркаш; предложенин йуьххьехь а, долахь цIерашкахь (цIерашкахь, фамилешкахь, дийнатийн цIерашкахь) а доккха элп; дош дешдакъошца (атта меттигаш: кху кепарчу дешдакъойх лаьтта дешнаш «мукъаза + мукъа») сехьадаккхар;
- дешнаш а, предложенеш а, 25 дашал сов барам боцу тексташ а нийса схьайазйан (йукъахдитарш а доцуш, элпаш а ца талхош);
- нийсайаздар аларца ца къаьсташ долу дешнаш а, 3-5 дашах лаьтта предложенеш а, 20 дашал сов барам боцу тексташ а олуш дIайазйан (йукъахдитарш а доцуш, элпаш а ца талхош);
- элпийн боцу графикин гIирсийн гIуллакхах кхетар: дешнашна йукъарчу кIайдарган, сехьадаккхаран хьаьркан;
- Iамийнчу бакъонашна долу гIалаташ, опискаш каро (схьалаха) а, нисйан а;
- йешначу текстах кхета;
- интонаци (иэшар) а, предложенин чаккхенгара сацаран хьаьркашца йогIу соцунгIаш а ларйеш, йоца тексташ хозуьйтуш а, дагахь а йеша (кхета а кхеташ);
- текстехь, маьIна нисдан оьшу дешнаш схьалаха;
- дешнийн кепийн гуламах предложени хIотто;
- кеп йохийна предложенеш меттахIитто;
- предложенин схемаш йеша, предложени а, цуьнан схема а йуста (соотносить), схемица а, билгалдинчу дешнашца а предложенеш хIитто;
- сюжетан суьрташкахула а, тергамашкахула а барта 3-5 предложенех лаьтта текст хIотто;
- нохчийн маттехула йолчу текстaшкахь оьрсийн маттара тIеэцна дешнаш довза;
- дешаран хьесапаш кхочушдеш, Iамийнчу кхетамех пайдаэца.

2 КЛАСС

Дешархо Iемар ву:

- тIекеренан коьрта гIирс санна, мотт тIеэца;
- тергамах а, анализах а мотт бовзаран некъах санна пайдаэца;
- дашехь дешдакъойн барам билгалбаккха (къасто) (мукъазчеран цхьаьнакхетарш долчу дешнашкахь а цхьаьна); дош дешдакъошка декъа;
- *е, ё, ю, я* элпийн гIуллакх тидаме а оьцуш, аьзнийн а, элпийн а хIоттаман

цхьаьнабар къасто*;*

- цхьанаораман дешнаш лаха (каро);
- дашехь орам билгалбаккха (атта меттигаш);
- текстехь дукха маьІнийн дешнех пайдаэцна меттигаш гучуйаха а, церан маьІнех кхета а, дешаран дошамашкахула маьІна нисдан а; синонимех а, антонимех (кхетамийн цІераш а ца йохуш) пайдаэцна меттигаш гучуйаха;
- долахь а, йукъара а цІердешнаш боху кхетамаш къасто (определять);
- *«мила?», «хІун?»* бохучу хаттаршна жоп лун дешнаш довза;
- *«хІун до?», «хІун дина?», «хІун дийр ду?»* бохучу хаттаршна жоп лун дешнаш довза;
- *«муха?», «хьенан?», «стенан?»* бохучу хаттаршна жоп лун дешнаш довза;
- Іаларан Іалашоне, эмоцин иэшаре хьаьжжина, предложенин тайпа къасто;
- Іамийнчу нийсайаздаран бакъонех пайдаэца, царна йукъахь: адамийн цІерашкахь, дайн цІерашкахь, фамилешкахь, дийнатийн цІерашкахь, меттигийн цІерашкахь доккха элп; дештІаьхенийн цІердешнашца къаьстина йазйар;
- дешнаш а, предложенеш а, 45 дашал сов барам боцу тексташ а нийса схьайазйан (йукъахдитарш а доцуш, элпаш а ца талхош);
- Іамийна нийсайаздаран бакъонаш тидаме а оьцуш, дешнаш, предложенеш, 40 дашал сов барам боцу тексташ а олуш дІайазйан (йукъахдитарш а доцуш, элпаш а ца талхош);
- опискаш, Іамийнчу бакъонашна долу гІалаташ схьалаха а, нисдан а;
- Іаматан дошамех пайдаэца;
- нийсааларан (орфоэпин) норманаш, нийса интонаци (эшар) лар а йеш, барта диалоган а, монологан а аларш (билгалйинчу темина, тергамийн бух тІехь 2-4 предложени) хІитто;
- суьртан репродукцихула барта дийцар хІотто;
- йешначун (хезначун) буха тІехь барта а, йозанан кепахь а (1-2 предложени) цхьалхечу жамІийн кеп кхолла;
- хаттаршца царна йукъара маьІнийн уьйр а къастош, дешнех предложенеш хІитто;
- декъалдарийн билгалдинчу масалийн анализ дІайахьарехь декъалваран жанран башхаллаш йийцаре йан, текстийн-декъалдарийн хІоттаман анализ йан;
- текстан тема билгалйаккха а, текстана цуьнан тема гойту цІе тилла а;
- уьйр йоцчу предложенех, текстан дакъойх текст хІотто;
- хаттаршна тІе а тевжаш, 30-45 дешнийн барамехь дийцаран текстан ма-йарра схьайийцар дІайаздан;
- шен дешнашца Іамийнчу кхетамийн маьІнех кхето; Іамийнчу кхетамех пайдаэца.

3 КЛАСС

Дешархо Іемар ву:

- къоман тІекеренан мотт санна нохчийн меттан маьІнах кхето;
- лингвистикин экспериментах мотт бовзаран некъах санна пайдаэца;
- билгалйинчу параметрашца дашехь а, дашехь доцуш а аьзнийн характеристика йан, дустар кхочушдан, классификаци йан.
- дешан аьзнийн-элпийн анализ йан (транскрипци ца йеш);
- цхьанаораман дешнаш а, цхьана дешан кепаш а къасто; цхьанаораман дешнаш а, синонимаш а къасто;
- билггал къасталучу морфемашца долчу дешнашкахь чаккхе, орам, дешхьалхе, суффикс схьалаха (каро);
- синонимех а, антонимех а пайдаэцна меттигаш гучуйаха; тайп-тайпанчу къамелан дакъойн дешнашна синонимаш а, антонимаш а йало;
- нийсачу а, тІедеанчу а маьІнехь далийна дешнаш (атта дешнаш) довза;
- текстехь дешан маьІна къасто;
- къамелехь а, йозанехь а *-р, -хо, -ча* суффиксашца долчу дешнех пайдаэца;
- хьастаран-жимдаран суффиксийн гІоьнца дешнаш кхолла *(цІа-цІелиг, кема-кемалг…);*
- цІердешнаш довза; цІердешнийн грамматикин билгалонаш къасто: класс, терахь, дожар;
- билгалдешнаш довза; билгалдешнийн грамматикин билгалонаш къасто: класс, терахь, дожар;
- лааме а, лаамаза а билгалдешнаш къасто;
- цхьаллин йа дукхаллин терахьан бен кеп йоцу цІердешнаш къасто (довза);
- хандешнаш довза; *«хІун дан?»* бохучу хаттарна жоп лун хандешнаш къасто; хандешнийн хан билгалйаккха;
- йаххьийн цІерметдешнаш (йуьхьанцарчу кепехь) довза; йаххьийн цІерметдешнех, текстехь ца оьшу йух-йуха аларш дІадахархьама, пайдаэца;
- дештІаьхьенаш а, дешхьалхенаш а къасто;
- аларан Іалашоне а, эмоцин иэшаре а хьаьжжина, предложенин тайпа къасто;
- предложенин коьрта а, коьртаза (тайпанашка а ца йоькъуш) меженаш лаха;
- йаьржина а, йаьржаза а предложенеш йовза;
- дешнаш, предложенеш, 60 дашал сов барам боцу тексташ нийса схьайазйан;

- Іамийна нийсайаздаран бакъонаш тидаме а оьцуш, 55 дашал сов барам боцу тексташ олуш дІайазйан;
- опискаш а, Іамийнчу бакъонашна долу гІалаташ а лаха, нисдан;
- тайп-тайпанчу тайпанийн текстех кхета, текстехь балийна (белла) хаам схьалаха;
- бешначу (хезначу) хааман буха тІехь барта а, йозанехь а (1-2 предложени) цхьалхечу жамІийн кеп кхолла;
- нийсааларан (орфоэпин) норманаш, нийса интонаци (иэшар) лар а йеш, барта диалоган а, монологан а аларш (билгалйинчу темина, тергамийн буха тІехь 3-5 предложенех) хІитто; къамелан этикетан норманех пайда а оьцуш, шайца кхайкхар, дехар, бехк цабиллар, баркалла алар, духатохар долу йаккхий йоцу барта а, йозанан а тексташ (2-4 предложени) кхолла;
- текстехь предложенийн уьйр къасто (***а*** хуттурган гІоьнца);
- текстехь коьрта дешнаш къасто;
- текстан тема а, текстан коьрта ойла а билгалйаккха;
- текстан дакъош (абзацаш) билгалдаха а, коьртачу дешнийн йа предложенийн гІоьнца церан маьІнийн чулацам гайта а;
- текстан план хІотто, цунна тІоьхула текст кхолла а, текст нисйан а;
- йеллачу, массара цхьаьна йа ша хІоттийнчу планаца ма-дарра схьадийцар дІайаздан;
- шен дешнашца Іамийнчу кхетамийн маьІнех кхето; Іамийнчу кхетамех пайдаэца;
- дошаман гІоьнца дешан маьІна нисдан;
- мини-таллам дІабахьа, проектан гІуллакхдарехь дакъалаца.

4 КЛАСС

Дешархо Іемар ву:

- Россин Федерацин махкахь меттан а, культурин а тайп-тайпаналлех кхета, мотт халкъан син-оьздангаллин коьртачу мехаллех цхьаъ хилар тІеэца;
- тІекеренан коьртачу гІирсах санна, меттан маьІнах кхета; Нохчийн республикин пачхьалкхан а, къоман тІекеренан а мотт санна, нохчийн меттан меттигах кхета;
- нийса барта а, йозанан а къамел адаман оьздангаллин йукъара гайтам санна тІеэца;
- деллачу дешнашна синонимаш йало; деллачу дешнашна антонимаш йало;
- къамелехь маьІна нисдан оьшу дешнаш гучудаха, контекстехула дешан маьІна къасто;
- атта схьакъасталучу морфемашца долчу дешнийн хІоттамехула таллам бан; дешан

хIоттаман схема хIотто; дешан хIоттам йеллачу схемица цхьаьнабало;

- карайерзийнчу грамматикин билгалонийн комплексца (Iамийнчун барамехь), дош билггалчу къамелан декъан хилар къасто;
- цIердешнийн грамматикин билгалонаш къасто: легар, класс, терахь, дожар;
- билгалдешнийн грамматикин билгалонаш къасто: терахь, дожар, кеп (*лааме, лаамаза*);
- билгалдешнаш дожарца лего;
- терахьдешнаш довза а, царах пайдаэца а, масаллин а, рогIаллин а терахьдешнаш къасто;
- хандешан билгалза кеп къасто (схьалаха); хандешан хан къасто;
- йуьхьан цIерметдешан йуьхьанцарчу кепан грамматикин билгалонаш къасто: йуьхь, терахь; йаххьийн цIерметдешнех, текстехь ца оьшу йух-йуха аларш дIадахархьама, пайдаэца;
- дош, дешнийн цхьаьнакхетар, предложени къасто (йовза);
- аларан Iалашоне а, эмоцин иэшаре а хьаьжжина а, предложенийн классификаци йан;
- йаьржина а, йаьржаза а предложенеш йовза;
- цхьанатайпанчу меженашца йолу предложенеш йовза; цхьанатайпанчу меженашца йолу предложенеш хIитто; цхьанатайпанчу меженашца йолчу предложенех къамелехь пайдаэца;
- цхьалхе йаьржина предложенеш а, шина цхьалхечу предложенех лаьтта чолхе предложенеш а дIасакъасто; цхьалхечу предложенина синтаксисан таллам бан;
- Iамийнчу нийсайаздаран бакъонех пайдаэца, царна йукъахь: долахь цIерашкахь доккха элп; йукъарчу цIерашкахь а, кхечу къамелан дакъошкахь а (нохчийн меттан дешнашкахь) *я, яь, ю, юь, е (ё)* элпаш; тIеэцначу (йукъарчу) дешнашкахь а, кхечу къамелан дакъошкахь а *я, ю, е (ё)* элпаш; долахь цIерашкахь *я, яь, ю, юь, е (ё)*, тIеэцначу (долахь цIерашкахь) *я, ю, е (ё)* элпаш; мукъаза элпаш *(къ, кI, кх, гI и т.д.)*; *-эв,-аьв,-ев* йаздаран бакъонаш; оьрсийн маттера а, оьрсийн маттехула а тIеэцначу дешнашкахь *щ, ь, ы, ф* элпаш йаздар; мукъа аьзнаш [*и*], [*уь*] деха хилар гойтуш, *й* элп йаздар; йеха а, йоца дифтонгаш *иэ, уо*; чаккхенгахь *-г, -к* элпаш долчу цIердешнашкахь ***а*** и ***и*** элпаш; дешан чаккхенгахь шала мукъаза элпаш; нохчийн меттан шалха мукъаза элпаш; дешан чаккхенгахь ***н***; цIердешнашца а, йаххьийн цIерметдешнашца а дештIаьхьенийн къаьстина йазйар; *ца, ма* дакъалгийн хандешнашца къаьстина йаздар; *й, ъ, ь* долчу дешнийн сехьадаккхар; шала мукъазчу элпашца долчу дешнийн сехьадаккхар; шалхачу мукъазчу элпашца долчу

дешнийн сехьадаккхар; дукхаллин терахьан цІердешнийн чаккхенаш; дешхьалхенийн цхьаьна а, къаьстина а *(ца, ма, а)* йазйар; *а* хуттурго а, хуттургаш йоцуш а цхьаьнатоьхначу цхьанатайпанара меженашца йолчу предложенешкахь сацаран хьаьркаш; шина цхьалхечу предложенех лаьттачу чолхечу предложенехь сацаран хьаьркаш;

- 80 дашал сов барам боцу тексташ нийса схьайазйан;
- Іамийна нийсайаздаран бакъонаш тидаме а оьцуш, 75 дашал сов барам боцу тексташ олуш дІайазйан;
- опискаш, Іамийнчу бакъонашна орфографин а, пунктуацин а гІалаташ схьалаха а, нисдан а;
- тІекеренан хьолах кхета (муьлхачу Іалашонца, хьаьнца, мичахь хуьлуш йу тІекере); тІекеренан хьолахь нийса (адекватни) меттан гІирсаш харжа;
- нийса интонаци, къамелан зІе хиларан норманаш, орфоэпин норманаш ларйеш, барта диалоган а, монологан а аларш (4-6 предложени) хІитто;
- барта а, йозанан кепахь (йозанан тІекеренан билгалчу хьолана лерина (кехаташ, декъалваран открыткаш, дІакхайкхорш (объявленеш), и.д.кх.) а, йаккхий йоцу тексташ (3-5 предложенех) кхолла;
- текстан тема а, коьрта ойла а къасто; темина йа коьртачу ойланна тІе а тевжаш, текстана ша цІе тилла;
- предложенийн а, текстан дакъойн а къеп нисйан;
- йеллачу тексташа план хІотто;
- текст ма-йарра схьайийцар кхочушдан (барта а, йозанан кепахь а);
- текст хоржуш (йукъ-йукъара) схьайийцар кхочушдан (барта);
- билгалйинчу теманашца сочиненеш йазйан (хьалхе кечам биначул тІаьхьа);
- довзийтаран, талламан йешар, хаам лахар кхочушдан; бешначу (хезначу) хааман буха тІехь барта а, йозанан кепехь а цхьалхечу жамІийн кепаш йало; текстехь йолчу хааман интерпретаци йан а, жамІаш дан а;
- шен дешнашца Іамийнчу кхетамийн маьІна даста; Іамийнчу кхетамех пайдаэца;
- дошаман (кехатан а, электронан а носитель тІехь) гІоьнца, тІаьхьа хьожучу чуваларан хьелашкахь Интернет чохь дешан маьІна нисдан.

НОХЧИЙН МЕТТАН ТЕМАТИКИН ПЛАНИРОВАНИ

1КЛАСС

№ п/п	Программин дакъойн а, темийн а цIераш	Сахьтийн барам			Электронни дешаран ресурс.
		Разделан сахьташ	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш	
1.1	Абатал хьалхара мур	8	0	0	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham/
Дерриге:		8	0	0	
2.1.	Деша а, яздан а 1амош болу абатал мур	78	0	0	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
Дерриге:		78	0	0	
3.1.	Деша а, йаздан а 1амош болу абатал т1аьхьара мур	12	1	0	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
Дерриге:		12	1	0	
ПРОГРАММИЦА САХЬТИЙН БАРАМ		99	0	0	

Нохчийн меттан тематикин планировани
2 класс

№ п/п	Программин дакъойн а, темийн а цІераш	Сахьтийн барам			Электронни дешаран ресурс
		Декъан сахьташ	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш	
	Дакъа 1. Маттах лаьцна йукъара хаамаш				
1.1	Мотт адамийн тІекеренан коьрта гІирс а, къоман культурин хилам а санна.	1	0	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
1.2	Россин а, дуьненан а меттан шортенан тайп-тайпаналлех йуьхьанцара кхетамаш. Мотт бовзаран некъаш: тергам, анализ.	1	0	0	desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
Декъехула дерриг сахьташ		**2**	**0**	**0**	
Дакъа 2. Фонетика, графика, орфоэпии					
2.1.	Аьзнийн маьІна къасторан гІуллакх; аьзнаш а, элпаш а; зевне, къора мукъаза аьзнаш довзар	2	0	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ www. urok95/ru.
2.2	Озан башхаллин характеристика: мукъа – мукъаза; зевне – къора мукъазнаш	2	0	0	desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
2.3	Нохчийн меттан ша-тайпа мукъа фонемаш (аь – аь, оь – оь, уь – уьй) а, уьш элпашца билгалйар а (аь, оь, уь, яь, юь). Я, яь, ю, юь, е(ё) элпашца дешнаш.	1	0	0	desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
2.4	Э, е элпашца дешнаш. Деха а, доца а мукъанаш. Й элпаца долу дешнаш.	1	0	0	ps95.ru/dikdosham/

2.5	Нохчийн меттан ша-тайпа мукъаза фонемаш *(гI, кI, къ, кх, пI, тI, хI, хь, цI, чI, I)* а, уьш элпашца билгалйар а. *Щ, ь, ы, ф* элпашца долу дешнаш.	2	0	0	desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
2.6	Шеконца *[оьв], [ой], [эв]* хеза дешнаш нийсайаздар	1	0	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
2.7	Дешнаш дешдакъошка декъар (мукъаза элпийн цхьаьнакхетарш дерш а цхьаьна).	2	0	0	ps95.ru/dikdosham/ www. urok95/ru.
2.8	Дошамашца болх беш алфавитах болчу кхетамах пайдаэцар. Элпийн боцу графикин гIирсаш: дешнашна йуккъехь кIайдарг, сехьадаккхаран хьаьрк, абзац (цIен могIа), сацаран хьаьркаш (Iамийнчун барамехь).	3	0	1	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ www. urok95/ru.
Декъехула дерриг сахьташ		**13**	**0**	**0**	
Дакъа 3. Лексика					
3.1.	Дош декаран а, маьIнин а цхьаалла санна. Дешан лексикин маьIна (йукъара кхетам).	3	0	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
3.2	Текстехула дешан маьIна билгалдаккхар йа дошаман гIоьнца маьIна нисдар.	3	0	0.5	www. urok95/ru.
3.3	ЦхьанамаьIнийн а, дукхамаьIнийн а дешнаш (атта дешнаш, тергам).	3	0	0	www. desharkho.ru
3.4	Къамелехь синонимех а, антонимех а пайдаэцарна тIехь тергам.	3	1	0	ps95.ru/dikdosham/
Декъехула дерриг сахьташ		**12**	**0**	**0**	
Дакъа 4. Дешан хIоттам (морфемика)					
4.1.	Орам дешан ца хилча ца долу дакъа санна	1	0	0	www. desharkho.ru
4.2.	Цхьанаораман (гергарчу) дешнийн билгалонаш	1	0	0	www. urok95/ru.

4.3	Дешнашкахь орам къастор (аттачу меттигашкахь).	1	0	0	www. desharkho.ru
Декъехула дерриг сахьташ		**3**	**0**	**0**	
Дакъа 5. Морфологи					
5.1	ЦIердош (довзийтар): йукъара маьIна, хаттарш *(«мила?», «хIун?»)*, къамелехь пайдаэцар.	2	0	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
5.2	Йукъара а, долахь а цIердешнаш (фамилеш, цIераш, дайн цIераш, дийнатийн цIераш, меттигийн цIераш).	3	1	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
5.3	Хандош (довзийтар): йукъара маьIна, хаттарш *(«хIун до?», «хIун дина?», «хIун дийр ду?»)*, къамелехь пайдаэцар.	3	0	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
5.4	Билгалдош.	5	1	0	www. desharkho.ru
5.5	ДештIаьхье. Уггар йаьржина дештIаьхьенаш: *тIе, тIера, чу, чуьра, кIел*, и.д.кх.	2	0	0	www. urok95/ru.
Дерриг:		**10**	**0**	**0**	
Дакъа 6. Синтаксис					
6.1	Предложени. Предложенехь дешнийн къепе; предложенехь дешнийн уьйр (карладаккхар).	2	0	0	www. desharkho.ru www. urok95/ru.
6.2	Аларан Iалашоне хьаьжжина, предложенийн тайпанаш: дийцаран, хаттаран, тIедожоран предложенеш.	2	0	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
6.3	Синхаамийн иэшаре (эмоцин окраске) хьаьжжина, предложенийн тайпанаш (интонацехула (иэшарехула): айдаран а, айдаран йоцу а предложенеш	2	1		www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ www. urok95/ru.
Дерриг:		**6**	**0**	**0**	

Дакъа 7. Орфографи а, пунктуаци а					
7.1	Морфологи лингвистикин дакъа санна Предложенин йуьххьехь а, долахь цIерашкахь а доккха элп (цIераш, фамилеш, дийнатийн цIераш);	2	0	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ www. urok95/ru.
7.2	Предложенин чаккхенгахь сацаран хьаьркаш; дош цхьана могIарера вукху могIаре сехьадаккхар (дешан морфемин декъадалар тидаме а ца оьцуш);	2	0	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ www. urok95/ru.
7.3	Нийсайаздаран бакъонаш а, царах пайдаэцар а: долахь цIерашкахь доккха элп: цIераш, фамилеш, дайн цIераш, дийнатийн цIераш, меттигийн цIераш; йукъарчу цIерашкахь а, кхечу къамелан дакъошкахь а (нохчийн меттан дешнашкахь) *я, яь, ю, юь, е (ё)* элпийн нийсайаздар, тIеэцначу (йукъарчу) дешнашкахь *я, ю, е (ё)* элпийн нийсайаздар.	6	1	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ www. urok95/ru.
7.4	ТIеэцначу дешнашкахь (долахь цIерашкахь) *я, ю, е (ё)* элпийн нийсайаздар.	2	0	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
7.5	Нохчийн меттан мукъазчу элпийн *(къ, кI, кх, гI, и.д.кх.)* нийсайаздар	4	0	0	www. urok95/ru.
7.6	Шеконца *[оьв], [ой], [эв]* хезачу дешнийн нийсайаздар *(-эв,-аьв,-ев)*; *щ, ь, ы, ф* элпашца долчу дешнийн нийсайаздар;	4	0	0	www. desharkho.ru
7.7	Деха мукъа *и, уь* хезачохь *й* элп йаздар; дештIаьхьенаш цIердешнашца къаьстина йазйар.	4	0	0	www. desharkho.ru
Дерриг:		**22**	**0**	**0**	
Дакъа 8. Къамел кхиор					
8.1	Коммуникативни хьесап эвсараллица кхочушдархьама, барта тIекеренан Iалашонашца а, хьелашца а цхьаьнабогIу меттан гIирсаш харжар (деллачу хаттарна жоп далархьама, шена хетарг алархьама). Къамел дан хаар (дIадоло, къамелехь дакъалаца, къамел чекхдаккха, тидам тIеберзо, и.	1	0	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ www. urok95/ru.

8.2	Къамелан диалоган кеп практикехь карайерзор. Дешаран а, Іер-дахаран а тІекеренан хьелашкахь къамелан этикетан норманаш а, орфоэпин (нийсааларан) норманаш а ларйар.	4	1	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ www. urok95/ru.
8.3	Суьртан репродукцихула барта дийцар хІоттор. Ша бинчу тергамашкахула а, хаттаршкахула а барта дийцар хІоттор	1	0	1	www. urok95/ru.
8.4	Текст. Текстан билгалонаш: текстера предложенийн маьІнийн цхьаалла; текстера предложенийн хьалх-тІаьхьалла; текстехь кхочушхилла йаьлла ойла гайтар.	1	0	0	www. desharkho.ru
8.5	Текстийн тайпанаш: суртхІоттор, дийцар, ойлайар, церан башхаллаш (йуьхьанцара довзийтар).	3	0	0	www. urok95/ru.
8.6	Текстийн тайпанаш: суртхІоттор, дийцар, ойлайар, церан башхаллаш (йуьхьанцара довзийтар). Декъалдар а, декъалдаран открытка (диллина кехат) а.	4	1	0.5	www. desharkho.ru
8.7	Текстах кхетар: текстехь болчу хааман буха тІехь цхьалха жамІаш кепе далоран хаар кхиор. Нийсачу интонацица (иэшарца) текстан хозуьйтуш исбаьхьаллин йешар. Хаттаршна тІе а тевжаш, 25-35 дешан барамехь йолу дийцаран текст ма-йарра схьайийцар.	2	0	0	www. urok95/ru.
Дерриг:		**20**			
Резервни хан		10			
Программаин сахьтийн йукъара терахь		102	10	3	

Нохчийн меттан тематикин планировани

3 класс

№п/п	**Программин дакъойн а, темийн а ц1ераш.**	**Сахьтийн барам**	**Электронни дешаран ресурс**

		Декъан сахьта ш	Таллам ан белхаш	Кхолла раллин белхаш	
Дакъа 1. 1амийнарг карладаккхар.					
1.	Къамел. Текст. Предложени. Доларчу ц1ерашкахь доккха элп яздар. Цхьанаораман дешнаш.	5	1		https://desharkho.ru/ www.urok95/ru https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		**5**	**1**		
Дакъа 2. Аьзнаш а, элпаш а.					
2.	Аз а,элп а вовшех муха къаьста? Аьзнаш а, элпаш а. Дош. Дешдакъа. Дош сехьадаккхар. Деха а, доца а мукъа аьзнаш. Шалхачу элпашца билгалдеш долу аьзнаш. Къасторан хьаьркаш. Доца шеконан мукъа аьзнаш. Доца шеконан мукъа аьзнаш. Дешан чаккхенгахь –Н яздар.	13		1	https://desharkho.ru/ www.urok95/ru https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		**13**		**1**	
Дакъа 3. Предложени.					
3.	Дийцаран а, хаттаран а предложенеш. Айдаран предложени. Т1еч1аг1дар.	13	1	1	https://desharkho.ru/

	Подлежащи а, сказуеми а. Предложениа, дешнийн цхьанакхетарш а. Текст.				www.urok95/ru https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		**13**	**1**	**1**	
Дакъа 4. Дешан х1оттам.					
4.	Орам. Орамехь шалха мукъаза элпаш яздар. Чаккхе. Дешан чаккхенга шала мукъаза элпаш яздар. Дешхьалхе. Дешхьалхе а, дешт1аьхье а. Суффикс.	16	1	1	https://desharkho.ru/ www.urok95/ru https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		**16**	**1**	**1**	
Дакъа 5. Къамелан дакъош.					
5.	Къамелан дакъош. Ц1ердешнийн терахьаш.	3		1	https://desharkho.ru/ www.urok95/ru
Дерриг:		**3**		**1**	
Дакъа 6. Ц1ердош.					
6.	Ц1ердош. Доккхачу элпаца йазден ц1ердешнаш. Ц1ердешнийн терахьашца хийцадалар. Ц1ердешнийн классаш. Ц1ердешнийн дожаршца хийцадалар.	11			https://desharkho.ru/ www.urok95/ru

	(легар). Т1ечIагIдар.				https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		**11**			
Дакъа 7. Билгалдош.					
7.	Билгалдош. Дуьхьал маьIна долу билгалдешнаш. Лааме а, лаамаза а билгалдешнаш. Билгалдош тIечIагIдар.	7	1		https://desharkho.ru/ www.urok95/ru https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		**7**	**1**		
Дакъа 8. Хандош.					
8.	Хандош. Хандешнийн хенашца хийцадалар. Хандешан билгалза кеп. Хандешнашца ЦА, МА нийсаяздар.	10			https://desharkho.ru/ www.urok95/ru https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		**10**			
Дакъа 9. Шарахь 1амийнарг карладаккхар.					
9.	Текст. Дешан хIоттам. Къамелан дакъош. Аьзнаш а, элпаш а.	14	2		https://desharkho.ru/

	Ц1ердешнийн дожарш.				www.urok95/ru https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		**14**	**2**		
10.	Сочинени	1			
	Изложени	3			
	Талламан белхаш	5			
	Т1ера схьайазйар.	1			
Дерриг		**10**			
Программин сахьтийн барам		**102**			

НОХЧИЙН МЕТТАН ТЕМАТИКИН ПЛАНИРОВАНИ

1 КЛАСС

№ п/п	**Программин дакъойн а, темийн а цIераш**	**Сахьтийн барам**			**Электронни дешаран ресурс.**
		Разделан сахьташ	**Талламан белхаш**	**Кхолларалли н белхаш**	

1.1	1амийнарг карладаккхар	25	2	1	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham/
Разделан жам1:		**25**	**2**	**1**	
2.1.	**Ц1ердош**	17	1	1	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
Разделан жам1:		17	1	1	
3.1.	**Билгалдош**	10	0	0	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
Разделан жам1:		10	0	0	
4.1.	Хандош	9	1	0	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
Разделан жам1:		9	1	0	
5.1	**Терахьдош**	3	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
Разделан жам1:		**3**	**0**	**0**	
6.1	**Ц1ерметдош**	5	0	1	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
Разделан жам1:		**5**	**0**	**1**	
7.1	**Чолхе предложенеш**	2	0	0	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/

Разделан жам1:		**2**	**0**	**0**	
8.1	**Т1едерзар**	2	0	0	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
Разделан жам1:		2		0	
9.1	1амийнарг карладаккхар, т1еч1аг1дар.	21	1	0	
Разделан жам1:		21	1	0	
10.1	Сочинени	1		1	
10.2	Изложени	2		2	
10.3	Талламан белхаш	5	5		
Разделан жам1:		8	5	3	
Программин сахьтийн барам		102			

НОХЧИЙН МЕТТАН ПОУРОЧНИ ПЛАНИРОВАНИ

1 класс

№ п/п	Урокан тема	Сахьтийн барам			Терахь	Электронни дешаран ресурс
		Сахьт	Талла ман белхаш	Кхолла раллин белхаш		
Абатал хьалхара мур-8 сахьт						
1	Йоза йаздаран кеп а, цуьнан аг1онаш т1ера сизаш довзийтар.	1	0	0		https://urok95.ru/
2	Мог1анаш а, мог1анийн йаккъаш а.	1	0	0		https://desharkho.ru/
3	Нийса сизаш хьекхар.	1	0	0		https://urok95.ru/
4	Деха а, доца а сизаш хьекхар.	1	0	0		https://desharkho.ru/
5	Доца сизнаш йукъахь т1адам	1	0	0		https://urok95.ru/
6	Лахахь хьаьвзина сизаш	1	0	0		https://urok95.ru/
7	Лакхахь хьаьвзина сизаш	1	0	0		https://desharkho.ru/
8	Элпийн меженаш йазъяр	1	0	0		https://urok95.ru/
Деша а, яздан а 1амош болу абатал мур - 78 сахьт						
9	Мог1анан а,доккха а элп «Аа».	1	0	0		https://desharkho.ru/
10	Мог1анан а,доккха а элп «Уу».	1	0	0		https://urok95.ru/
11	Мог1анан а,доккха а элп «Оо».	1	0	0		https://urok95.ru/
12	Мог1анан а,доккха а элп «Ии».	1	0	0		https://urok95.ru/
13	Мог1анан а, доккха а элп «Лл».	1	0	0		https://desharkho.ru/
14	Мог1анан а,доккха а элп «Мм».	1	0	0		https://urok95.ru/
15	Мог1анан а,доккха а элп «Сс».	1	0	0		https://urok95.ru/
16	Мог1анан а,доккха а элп «Рр».	1	0	0		https://desharkho.ru/
17	Мог1анан а,доккха а элп «Хх».	1	0	0		https://desharkho.ru/

18	Мог1анан а,доккха а элп «Бб».	1	0	0		https://urok95.ru/
19	Мог1анан а,доккха а элп «Дд».	1	0	0		https://desharkho.ru/
20	Мог1анан а,доккха а элп «Ее».	1	0	0		https://urok95.ru/
21	Мог1анан а,доккха а элп «Ее».	1	0	0		https://urok95.ru/
22	Мог1анан а,доккха а элп «Нн».	1	0	0		https://desharkho.ru/
23	Мог1анан а,доккха а элп «Тт».	1	0	0		https://urok95.ru/
24	Мог1анан а,доккха а элп «Вв».	1	0	0		https://desharkho.ru/
25	Мог1анан а,доккха а элп «Зз».	1	0	0		https://urok95.ru/
26	Мог1анан а,доккха а элп «Йй».	1	0	0		https://urok95.ru/
27	Мог1анан а,доккха а элп «Кк».	1	0	0		https://desharkho.ru/
28	Мог1анан а,доккха а элп «Пп».	1	0	0		https://urok95.ru/
29	Мог1анан а,доккха а элп «Ээ».	1	0	0		https://desharkho.ru/
30	Мог1анан а,доккха а элп»Шш»	1	0	0		https://desharkho.ru/
31	Мог1анан а,доккха а элп «Цц».	1	0	0		https://urok95.ru/
32	Мог1анан а,доккха а элп «1».	1	0	0		https://desharkho.ru/
33	К1еда хьаьрк «Ь» йаздар.	1	0	0		https://urok95.ru/
34	К1еда хьаьрк «Ь» йаздар.	1	0	0		https://urok95.ru/
35	Къасторан хьаьрк «Ъ» йаздар.	1	0	0		https://urok95.ru/
36	Къасторан хьаьрк «Ъ» йаздар.	1	0	0		https://urok95.ru/
37	Мог1анан а,доккха а элп «ХЬ хь».	1	0	0		https://desharkho.ru/
38	Мог1анан а,доккха а элп «ХЬ хь».	1	0	0		https://urok95.ru/
39	Мог1анан а,доккха а элп «КХкх».	1	0	0		https://desharkho.ru/
40	Мог1анан а,доккха а элп «КХ кх».	1	0	0		https://urok95.ru/

41	Мог1анан а,доккха а элп «КЪ къ».	1	0	0		https://urok95.ru/
42	Мог1анан а,доккха а элп «КЪ къ».	1	0	0		https://desharkho.ru/
43	Мог1анан а,доккха а элп «Гг».	1	0	0		https://urok95.ru/
44	Мог1анан а,доккха а элп «Гг».	1	0	0		https://desharkho.ru/
45	Мог1анан а, доккха а элп «Г1г1».	1	0	0		https://desharkho.ru/
46	Мог1анан а, доккха а элп «Г1г1	1	0	0		https://desharkho.ru/
47	Мог1анан а, доккха а элп Аь аь».	1	0	0		https://desharkho.ru/
48	Мог1анан а, доккха а элп Аь аь».	1	0	0		https://urok95.ru/
49	Мог1анан а,доккха а элп «ОЬоь».	1	0	0		https://desharkho.ru/
50	Мог1анан а,доккха а элп «ОЬоь».	1	0	0		https://urok95.ru/
51	Мог1анан а,доккха а элп «УЬуь».	1	0	0		https://urok95.ru/
52	Мог1анан а,доккха а элп «УЬуь».	1	0	0		https://urok95.ru/
53	Мог1анан а,доккха а элп «Чч».	1	0	0		https://desharkho.ru/
54	Мог1анан а,доккха а элп «Чч».	1	0	0		https://desharkho.ru/
55	Мог1анан а,доккха а элп «Ч1ч1».	1	0	0		https://urok95.ru/
56	Мог1анан а,доккха а элп «Ч1ч1».	1	0	0		https://urok95.ru/
57	Мог1анан а,доккха а элп «Т1т1».	1	0	0		https://urok95.ru/
58	Мог1анан а,доккха а элп «Т1т1».	1	0	0		https://desharkho.ru/
59	Мог1анан а,доккха а элп «Жж».	1	0	0		https://desharkho.ru/
60	Мог1анан а,доккха а элп	1	0	0		https://desharkho.ru/

	«Жж».					
61	Мог1анан а,доккха а элп «Х1х1».	1	0	0		https://desharkho.ru/
62	Мог1анан а,доккха а элп «Х1х1».	1	0	0		https://urok95.ru/
63	Мог1анан а,доккха а элп «К1к1».	1	0	0		https://desharkho.ru/
64	Мог1анан а,доккха а элп «К1к1».	1	0	0		https://urok95.ru/
65	Мог1анан а, доккха а элп «Юю».	1	0	0		https://urok95.ru/
66	Мог1анан а, доккха а элп «Юю».	1	0	0		https://desharkho.ru/
67	Мог1анан а, доккха а элп «ЮЬюь».	1	0	0		https://desharkho.ru/
68	Мог1анан а, доккха а элп «ЮЬюь».	1	0	0		https://desharkho.ru/
69	Мог1анан а, доккха а элп «Яя».	1	0	0		https://urok95.ru/
70	Мог1анан а, доккха а элп «Яя».	1	0	0		https://urok95.ru/
71	Мог1анан а, доккха а элп «ЯЬяь».	1	0	0		https://desharkho.ru/
72	Мог1анан а, доккха а элп «ЯЬяь».	1	0	0		https://desharkho.ru/
73	Мог1анан а,доккха а элп «Ц1ц1».	1	0	0		https://urok95.ru/
74	Мог1анан а,доккха а элп «Ц1ц1».	1	0	0		https://desharkho.ru/
75	Мог1анан а,доккха а элп «П1п1».	1	0	0		https://urok95.ru/
76	Мог1анан а,доккха а элп «П1п1».	1	0	0		https://desharkho.ru/
77	Мог1анан а,доккха а элп «Фф».	1	0	0		https://urok95.ru/
78	Мог1анан а,доккха а элп «Фф».	1	0	0		https://urok95.ru/

79	Мог1анан а,доккха а элп «Ёё».	1	0	0		https://urok95.ru/
80	Мог1анан а,доккха а элп «Ёё».	1	0	0		https://urok95.ru/
81	Мог1анан а,доккха а элп «Щщ».	1	0	0		https://desharkho.ru/
82	Мог1анан а,доккха а элп «Щщ».	1	0	0		https://desharkho.ru/
83	Элп «Ы».	1	0	0		https://urok95.ru/
84	Элп «Ы».	1	0	0		https://urok95.ru/
85	Нохчийн алфавит.	1	0	0		https://urok95.ru/
86	Нохчийн алфавит.	1	0	0		https://desharkho.ru/
Деша а, йаздан а 1амош болу абатал т1аьхьара мур-12 сахьт						
87	Дешнаш, предлож-ш йазйар.	1	0	0		https://desharkho.ru/
88	Дешнаш, предлож-ш йазйар.	1	0	0		https://urok95.ru/
89	Дош дехьадаккхар	1	0	0		https://desharkho.ru/
90	Дош дехьадаккхар	1	0	0		https://urok95.ru/
91	Текст. Предложени	1	0	0		https://desharkho.ru/
92	Текст. Предложени	1	0	0		https://urok95.ru/
93	Уьн т1ера текст схьаязйар	1	0	0		https://desharkho.ru/
94	Талламан болх.	1	1	0		Талламан болх.
95	Г1алаташ т1ехь болх	1	0	0		https://urok95.ru/
96	Шен школах лаьцна муха дийца деза.	1	0	0		https://desharkho.ru/
97	Винчу денца декъал муха ван веза.	1	0	0		https://urok95.ru/

98	Муха дийца деза х1ума муьлхачу басахь йу.	1	0	0		Талламан болх.
99	Т1еч1аг1дар	1	0	0		
ПРОГРАММИЦА САХЬТИЙН БАРАМ		**99**	**1**	**0**		

ПОУРОЧНИ ПЛАНИРОВАНИ

2 класс

№ раг1	**Урокан чулацам**	**Сахьтийн барам**			**1аморан терахь**		
		дерриг	**Таллам**	**Кхолла-раллинн**	**Пла наца**	**Билг гал**	
1-3	1амийнарг карладаккхар.	**3**	**0**	**0**			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
4-6	Къамел.	**3**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
7-8	Аьзнаш а, элпаш а.	**2**	**0**	**0**			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
9-10	Мукъа аьзнаш а , элпаш а.	**2**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
11-12	Мукъа аьзнаш а, церан элпийн билгалонаш а.	**2**	**0**	**0**			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
13-14	Элпаш э, е юкъадог1у дешнаш.	**2**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
15-16	Элпаш я,яь,ю.юь юкъадог1у дешнаш.	**2**	**0**	**0**			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
17	Мукъаза аьзнаш а,уьш элпашца билгалдар.	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
18-19	Мукъаза аз а, элп а й	**2**	**0**	**0**			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
20-21	Нохчийн абат	**2**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham

22	Талламан диктант	**1**	**1**	**0**			Диктант
23	Г1алаташ т1ехь болх.	**1**	**0**	**0**			
24-25	Дош а, дещдакъа а	**2**	**0**	**0**			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
26-28	Дешнаш сехьадахар	**3**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
29-30	Предложени	**2**	**0**	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
31-33	Текст	**3**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
34-35	Шалха элпашца билгалдеш долу мукъа азнаш а, уьш йозанехь билгалдахар	**2**	**0**	**0**			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
36-37	Шалха элпашца билгалдеш долу мукъаза азнаш а, уьш йозанехь билгалдахар.	**2**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
38-39	Мукъаза шиъ шалха элп хьалха-т1аьхьа нисделча нийсаяздар	**2**	**0**	**0**			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
40	Барта «1а» ц1е йолу дийцар х1оттадар.аг1о 69	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham

41-42	Дехий, доций мукъа аьзнаш.	**2**	**0**	**0**			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
43-44	Ев,ОВ,АЬВ юкъадог1у дешнаш..	**2**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
45	Талламан диктант	**1**	**1**	**0**			Диктант
46	Г1алаташ т1ехь болх	**1**	**0**	**0**			
47-48	Зевне а, къора а мукъаза аьзнаш а.	**2**	**0**	**0**			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
49-50	Элпаш Ь,Ё,Ф,Щ юкъадог1у дешнаш	**2**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
51-52	Мукъаза аз а, элп а ъ.	**2**	**0**	**0**			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
53-54	Дош а, предложени а.	**2**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
55-57	Х1уманаш билгалъен дешнаш.	**3**	**0**	**0**			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
58-59	Доккха элп	**2**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham

60-62	Дешт1аьхьенаш	**3**	**0**	**0**			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
63-65	Х1уманийн дар билгалден дешнаш	**3**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
66-68	Х1уманийн билгало гойту дешнаш.	**3**	**0**	**0**			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
69-71	Гергара дешнаш.	**3**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
72	Т1ерасхьайазйар	**1**	**0**	**0**			
73	**Талламан болх**	**1**	**1**	**0**			Диктант
74	Г1алаташ т1ехь болх	**1**	**0**	**0**			
75-76	1амийнарг т1еч1аг1дар. Гергара дешнаш	**2**	**0**	**0**			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
77-78	Предложени	**2**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
79-80	Нохчийн абат	**2**	**0**	**0**			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
81-82	Дешнаш сехьадахар	**2**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham

83-84	Дехий, доций мукъа аьзнаш	**2**	**0**	**0**			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
85-86	Мукъаза шиъ шалха элп хьалха-т1аьхьа нисделча нийсаяздар	**2**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
87-88	Х1ума билгалъеш долу дешнаш.	**2**	**0**	**0**			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
89-90	Дешт1аьхьенаш	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
91	Суьрта т1ехь барта дийцар х1оттор аг1о 132	**1**	**0**	**0**			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
92-93	Х1уманийн дар билгалден дешнаш	**2**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
94-95	Текст	**2**	**0**	**0**			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
96	Парг1ат диктант (аг1о № 136)	**1**	**0**	**0**			
97	Т1ерасхьаязъяр(аг1о № 137)	**1**	**0**	**0**			
98	**Шеран талламан болх.**	**1**	**1**	**0**			Диктант

99	Г1алаташ т1ехь болх	**1**	**0**	**0**			
100	Тестировани	**1**	**0**	**0**			
101-102	Шарахь 1амийнарг т1ечIаг1дар	**2**	**0**	**0**			
Программаин сахьтийн йукъара терахь		**102**	**4**				

Нохчийн меттан поурочни планировани
3 класс

№	**Урокан тема.**	**Сахьтийн барам**			**Терахь**	**Электронни дешаран ресурс**
		Сахьт	**Таллам ан белхаш**	**КХолл аралл ин белха ш**		
1амийнарг карладаккхар. 6с.						
1	Къамел.	1	0	0		https:// desharkho.ru/
2	Текст.	1	0	0		www.urok95/ru
3	Предложени.	1	0	0		https://ps95.ru/ nohchiyn-tezaurus/
4	Доларчу ц1ерашкахь доккха элп яздар.	1	0	0		https:// desharkho.ru/
5	Талламан диктант.	1	1	0		https://ps95.ru/ dikdosham/ru/
6	Г1алаташ т1ехь болх бар. Цхьанаораман дешнаш.	1	0	0		https://ps95.ru/ nohchiyn-tezaurus/
Аьзнаш а, элпаш а. 14 с.						
7	Аз а,элп а вовшех муха къаьста?	1	0	0		https:// desharkho.ru/
8	Аьзнаш а, элпаш а.	1	0	0		www.urok95/ru

9	Дош. Дешдакъа. Дош сехьадаккхар.	1	0	0		https://ps95.ru/ nohchiyn-tezaurus/
10	Деха а, доца а мукъа аьзнаш.	1	0	0		www.urok95/ru
11	Шалхачу элпашца билгалдеш долу аьзнаш.	1	0	0		https:// desharkho.ru/
12	Изложени «Бух1анан к1орни». Аг1о-28. (кечам)	1	0	0		https:// desharkho.ru/
13	Изложени «Бух1анан к1орни».	1	0	1		https://ps95.ru/ nohchiyn-tezaurus/
14	Г1алаташ т1ехь болх бар. Шалхачу элпашца билгалдеш долу аьзнаш.	1	0	0		https://ps95.ru/ dikdosham/ru/
15	Къасторан хьаьркаш.	1	0	0		www.urok95/ru
16	Къасторан хьаьркаш.	1	0	0		https://ps95.ru/ nohchiyn-tezaurus/
17	Доца шеконан мукъа аьзнаш.	1	0	0		https:// desharkho.ru/
18	Доца шеконан мукъа аьзнаш.	1	0	0		https://ps95.ru/ dikdosham/ru/
19	Дешан чаккхенгахь –Н яздар.	1	0	0		www.urok95/ru
20	Дешан чаккхенгахь –Н яздар.	1	0	0		https:// desharkho.ru/
Предложени. 15с.						
21	Дийцаран а, хаттаран а предложенеш.	1	0	0		www.urok95/ru
22	Талламан диктант.	1	1	0		https://ps95.ru/ nohchiyn-tezaurus/
23	Г1алаташ т1ехь болх бар. Дийцаран а, хаттаран а предложенеш.	1	0	0		https:// desharkho.ru/
24	Айдаран предложени.	1	0	0		www.urok95/ru
25	Т1еч1аг1дар.	1	0	0		https://ps95.ru/ nohchiyn-tezaurus/
26	Подлежащи а, сказуеми а.	1	0	0		www.urok95/ru
27	Подлежащи а, сказуеми а.	1	0	0		https://ps95.ru/ dikdosham/ru/
28	Подлежащи а, сказуеми а.	1	0	0		https:// desharkho.ru/
29	Изложени «Ч1ерий лецар». (аг1о 58-59) (кечам)	1	0	0		https://ps95.ru/ nohchiyn-tezaurus/
30	Изложени «Ч1ерий лецар».	1	0	1		https://ps95.ru/ dikdosham/ru/

31	Г1алаташ т1ехь болх бар. Предложениа, дешнийн цхьанакхетарш а.	1	0	0		https:// desharkho.ru/
32	Предложениа, дешнийн цхьанакхетарш а.	1	0	0		www.urok95/ru
33	Предложениа, дешнийн цхьанакхетарш а.	1	0	0		https://ps95.ru/ nohchiyn-tezaurus/
34	Текст.	1	0	0		https:// desharkho.ru/
35	Текст.	1	0	0		www.urok95/ru
Дешан х1оттам. 18 с.						
36	Орам.	1	0	0		www.urok95/ru
37	Орам.	1	0	0		https:// desharkho.ru/
38	Суьрта т1ехь барта дийцар х1оттор. (аг1о 74, шардар 146)	1	0	0		https://ps95.ru/ nohchiyn-tezaurus/
39	Орамехь шалха мукъаза элпаш яздар.	1	0	0		www.urok95/ru
40	Орамехь шалха мукъаза элпаш яздар.	1	0	0		https://ps95.ru/ dikdosham/ru/
41	Чаккхе.	1	0	0		https:// desharkho.ru/
42	Чаккхе.	1	0	0		https://ps95.ru/ nohchiyn-tezaurus/
43	Дешан чаккхенга шала мукъаза элпаш яздар.	1	0	0		www.urok95/ru
44	Дешхьалхе.	1	0	0		www.urok95/ru
45	Дешхьалхе.	1	0	0		https://ps95.ru/ dikdosham/ru/
46	Дешхьалхе.	1	0	0		www.urok95/ru
47	Талламан диктант.	1	1	0		https://ps95.ru/ nohchiyn-tezaurus/
48	Г1алаташ т1ехь болх бар.	1	0	0		https://ps95.ru/ dikdosham/ru/
49	Дешхьалхе а, дешт1аьхье а.	1	0	0		www.urok95/ru
50	Дешхьалхе а, дешт1аьхье а.	1	0	0		https:// desharkho.ru/
51	Изложени «Ши газа». (аг1о 94). (кечам)	1	0	0		https://ps95.ru/ nohchiyn-tezaurus/
52	Изложени «Ши газа». (аг1о 94).	1	0	1		https://ps95.ru/ dikdosham/ru/
53	Г1алаташ т1ехь болх бар. Суффикс.	1	0	0		https://ps95.ru/ nohchiyn-

						tezaurus/
Къамелан дакъош. 4с.						
54	Къамелан дакъош.	1	0	0		www.urok95/ru
55	Къамелан дакъош.	1	0	0		https:// desharkho.ru/
56	Сочинени (аг1о 106, шардар 214)	1	0	1		https://ps95.ru/ nohchiyn-tezaurus/
57	Ц1ердешнийн терахьаш.	1	0	0		www.urok95/ru
Ц1ердош. 11 с.						
58	Ц1ердош.	1	0	0		www.urok95/ru
59	Ц1ердош.	1	0	0		https:// desharkho.ru/
60	Доккхачу элпаца йазден ц1ердешнаш	1	0	0		https://ps95.ru/ nohchiyn-tezaurus/
61	Ц1ердешнийн терахьашца хийцадалар.	1	0	0		www.urok95/ru
62	Ц1ердешнийн терахьашца хийцадалар.	1	0	0		https://ps95.ru/ dikdosham/ru/
63	Ц1ердешнийн классаш.	1	0	0		https:// desharkho.ru/
64	Ц1ердешнийн классаш.	1	0	0		https://ps95.ru/ dikdosham/ru/
65	Ц1ердешнийн дожаршца хийцадалар. (легар).	1	0	0		www.urok95/ru
66	Ц1ердешнийн дожаршца хийцадалар. (легар).	1	0	0		https:// desharkho.ru/
67	Ц1ердешнийн дожаршца хийцадалар. (легар).	1	0	0		www.urok95/ru
68	Т1еч1аг1дар.	1	0	0		https://ps95.ru/ nohchiyn-tezaurus/
Билгалдош. 8 с.						
69	Билгалдош.	1	0	0		www.urok95/ru
70	Билгалдош.	1	0	0		https://ps95.ru/ dikdosham/ru/
71	Дуьхьал маь1на долу билгалдешнаш.	1	0	0		www.urok95/ru
72	Дуьхьал маь1на долу билгалдешнаш.	1	0	0		https:// desharkho.ru/
73	Лааме а, лаамаза а билгалдешнаш.	1	0	0		www.urok95/ru
74	Лааме а, лаамаза а билгалдешнаш.	1	0	0		https://ps95.ru/ dikdosham/ru/
75	Талламан диктант.	1	1	0		https://ps95.ru/ nohchiyn-

						tezaurus/
76	Г1алаташ т1ехь болх бар. Билгалдош т1ец1ог1дар.	1	0	0		https://ps95.ru/ dikdosham/ru/
Хандош. 10 с.						
77	Хандош.	1	0	0		www.urok95/ru
78	Хандош.	1	0	0		https:// desharkho.ru/
79	Хандош.	1	0	0		https://ps95.ru/ nohchiyn-tezaurus/
80	Хандешнийн хенашца хийцадалар.	1	0	0		www.urok95/ru
81	Хандешнийн хенашца хийцадалар.	1	0	0		https:// desharkho.ru/
82	Хандешан билгалза кеп.	1	0	0		www.urok95/ru
83	Хандешан билгалза кеп.	1	0	0		https://ps95.ru/ nohchiyn-tezaurus/
84	Хандешнашца ЦА, МА нийсаяздар.	1	0	0		https://ps95.ru/ dikdosham/ru/
85	Хандешнашца ЦА, МА нийсаяздар.	1	0	0		https:// desharkho.ru/
86	1амийначун хаарш-зийер аг1о № 173-174.	1	0	0		https://ps95.ru/ dikdosham/ru/
Шарахь 1амийнарг карладаккхар. 16с.						
87	Шарахь 1амийна теманаш карлайахар.	1	0	0		www.urok95/ru
88	Шарахь 1амийна теманаш карлайахар.	1	0	0		https:// desharkho.ru/
89	Текст.	1	0	0		www.urok95/ru
90	Т1ера схьайазйар. (аг1о 179)	1	1	0		https://ps95.ru/ nohchiyn-tezaurus/
91	Дешан х1оттам.	1	0	0		www.urok95/ru
92	Дешан х1оттам.	1	0	0		https:// desharkho.ru/
93	Суьрта т1ехь барта дийцар х1оттор. (аг1о 182)	1	0	0		https://ps95.ru/ nohchiyn-tezaurus/
94	Т1ец1ог1дар.	1	0	0		https://ps95.ru/ dikdosham/ru/
95	Къамелан дакъош.	1	0	0		www.urok95/ru
96	Къамелан дакъош.	1	0	0		www.urok95/ru
97	Аьзнаш а, элпаш а.	1	0	0		www.urok95/ru
98	Талламан диктант.	1	1	0		https://ps95.ru/ nohchiyn-tezaurus/

99	Г1алаташ т1ехь болх бар. Т1ечIагIдар.	1	0	0		https://ps95.ru/ dikdosham/ru/
100	Ц1ердешнийн дожарш.	1	0	0		https:// desharkho.ru/
101	Ц1ердешнийн дожарш.	1	0	0		https:// desharkho.ru/
102	Шарахь Iамийнарг тIечIагIдар.	1	0	0		https://ps95.ru/ dikdosham/ru/
Программица сахьтийн барам		102	6	4		

НОХЧИЙН МЕТТАН ПОУРОЧНИ ПЛАНИРОВАНИ

4 класс

№ п/п	Урокан тема	Сахьтийн барам			1аморан терахь		Электронни дешаран ресурс.
		Сахьт	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш	Планаца	Билггал	
1амийнарг карладаккхар-28с.							
1	Дош. Предложени. Текст	1	0	0			https://desharkho.ru/
2	Дош. Предложени. Текст	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
3	Предложенин меженаш	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
4	Предложенин меженаш	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
5	Текстийн тайпанаш	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
6	Талламан болх	**1**	**1**	**0**			Диктант
7	Г1алаташ т1ехь болх Аьзнаш а, элпаш а	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
8	Аьзнаш а, элпаш а	1	0	0			https:// desharkho.ru/

	Дешдакъа						https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
9	Аьзнаш а, элпаш а Дешдакъа	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
10	Дешан х1оттам.	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
11	Дешан х1оттам.	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
12	Чолхе дешнаш.	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
13	Дешхьалхенийн нийсайаздар. Дешхьалхе, дешт1аьхье.	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
14	Дешхьалхенийн нийсайаздар. Дешхьалхе, дешт1аьхье.	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
15	Къасторан ь,ъ хьаьркаш.	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
16	Къамелан дакъош.	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
17	Къамелан дакъош.	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
18	Къамелан дакъош.	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
19	Къамелан дакъош.	1	0	0			https://

							desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
20	Талламан болх	1	1	0			Диктант
21	Г1алаташ т1ехь болх. . Предложенин цхьанатайпа нара меженаш.	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
22	Предложенин цхьанатайпанара меженаш.	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
23	Предложенин цхьанатайпанара меженаш.	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
24	Предложенин цхьанатайпанара меженаш.	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
25	Текст.	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
26	Текст.	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
27	Изложенина кечам бар (аг1о 43).	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
28	Изложени. ШЕРАН ЗАМАНАШ.	1	0	1			Изложени
Ц1ердош-19с							
29	Г1алаташ т1ехь болх бар. Ц1ердош.	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
30	Ц1ердешнийн дожарш.Ц1ерниг дожар	1	0	0			https:// desharkho.ru/

							https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
31	Доланиг дожар.	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
32	Лург дожар	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
33	Дийриг дожар.	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
34	Коьчалниг дожар.	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
35	Хотталург дожар	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
36	Меттигниг дожар.	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
37	Дустург дожар.	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
38	Ц1ердешнийн дожарш. Карладаккхар	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
39	Ц1ердешнийн легарш.	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
40	Ц1ердешнийн легарш.	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
41	Ц1ердешнийн легарш.						https://

							desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
42	Талламан болх.	1	1	0			Диктант
43	Г1алаташна т1ехь болх.1амийнарг т1еч1аг1дар.	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
44	Ц1ердешнийн дукхаллин терахь.	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
45	Сочинени «1а» (аг1о 73) (кечам)	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
46	Сочинени «1а»	1	0	1			Сочинени
47	Г1алаташна т1ехь болх Ц1ердешнийн дукхаллин терахь.	1	0	0			Йозанан таллар
	Билгалдош-10сахьт						
48	Билгалдош.	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
49	Билгалдош.	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
50	Лааме а,лаамаза а билгалдешнаш	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
51	Лааме а,лаамаза а билгалдешнаш	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
52	Билгалдешнийн дожаршца хийцадалар.	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/

53	Билгалдешнийн дожаршца хийцадалар.	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
54	Билгалдешнийн хьалхара легар.	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
55	Билгалдешнийн хьалхара легар.	1	0	1			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
56	Билгалдешнийн шолг1а легар.	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
57	Карладаккхар,т1еч1аг1дар.	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
Терахьдош-3с							
58	Терахьдош.	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
59	Масаллин а, рог1аллин а терахьдешнаш	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
60	Масаллин а, рог1аллин а терахьдешнаш.	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
Ц1ерметдош-6с							
61	Ц1ерметдош.	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
62	Йаххьийн ц1ерметдешнаш.	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/

63	Йаххьийн ц1ерметдешнаш.	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
64	Изложени («Ши накъост» аг1о 107) (кечам)	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
65	Изложени «Ши накъост»	1	0	1			Изложени
66	Г1алаташна т1ехь болх. Ц1ерметдош т1еч1агдар.	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
Хандош-10с.							
67	Хандош.	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
68	Хандешнийн хенашца хийцадалар.	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
69	Хандешнийн хенашца хийцадалар.	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
70	Хандешан билгалза кеп.	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
71	Хандешан билгалза кеп.	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
72	Хандешан карара хан	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
73	Хандешан йахана хан	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/

74	Хандешан йог1у хан	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
75	Талламан диктант	1	1	0			Диктант
76	Г1алаташна т1ехь болх бар. Хандешнашца ца,ма нийсайаздар.	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
Чолхе предложени-2с.							
77	Чолхе предложени	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
78	Чолхе предложени	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
79	Т1едерзар.	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
80	Т1едерзар.	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
1амийнарг карладаккхар-(22с)							
81	1амийнарг карладаккхар. Предложени.	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
82	1амийнарг карладаккхар. Предложени.	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
83	Дешан х1оттам.	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
84	Дешан х1оттам.	1	0	0			https://

							desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
85	Дешан х1оттам.	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
86	Къмалан дакъош. Ц1ердош	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
87	Къмалан дакъош. Ц1ердош	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
88	Къмалан дакъош. Ц1ердош	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
89	Билгалдош	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
90	Билгалдош	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
91	Билгалдош	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
92	Терахьдош	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
93	Терахьдош	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
94	Ц1ерметдош.	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/

95	Ц1ерметдош.	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
96	Хандош.	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
97	Хандош.	1	0	0			https:// desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
98	Талламан диктант.	1	1	0			Диктант
99	Г1алаташна т1ехь болх бар.	1	0	0			
100	1амийнарг т1еч1аг1дар.	1	0	0			
101	Тестировани	1	0	0			
102	Шарахь 1амийначун жам1 дар.	1	0	0			
ПРОГРАММИЦА САХЬТИЙН БАРАМ		102	5	3			

Хьехаран-методикин латтор

Дешархочунна:

1.Нохчийн мотт. Белхан тетрадь. Соьлжа-Г1ала АО «ИПК «Грозненский рабочий» - 2022 ш.

2.Учебник Э.Х.Солтаханов., И.Э.Солтаханов., С.Э.Эдилов., «Нохчийн мотт» 4класс. Соьлжа-Г1ала АО «ИПК «Грозненский рабочий» - 2022 ш.
3.Мациев А.Г. Нохчийн-оьрсийн словарь. (Чеченско-русский словарь). – Грозный: ФГУП «ИПК «Грозненский рабочий», 2010. – 656 с.

Хьехархочунна:

1..Эдилов С.Э. Ловзуш, Іема. Юьхьанцарчу классийн хьехархошна методически пособи. (Играя, учимся. Методическое пособие для учителей начальных классов). – Грозный: ГУП «Книжное издательство», 2007. – 430 с.
5.Эдилов С. Э. Изложени язйан 1амор. АО «ИПК «Грозненский рабочий», 2018. – 240 аг1о.
6.Эдилов С. Э. Сочинени язйан 1амор. АО «ИПК «Грозненский рабочий», 2018. – 160 аг1о.

Хаамийн-ресурсийн латтор

1.Нохчийн меттан лексикин-семантикин тезаурус (Лексико-семантический тезаурус чеченского языка)//URL: http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus
2.Образовательный портал «Чеченская электронная школа» //URL:https://desharkho.ru
3.Чеченско-русский, русско-чеченский онлайн-словарь. Дикдошам //URL: https://ps95.ru/dikdosham/ru